

Carsten Niebuhr Biblioteket

En bogserie om islamisk kultur **19:2009**

**Michaelis' *Fragen* og
Den Store Danske
Arabienekspedition**
Af Niels Peter
Lemche

**100 skarpe til ekspe-
ditionens deltagere**
Af Johan David
Michaelis

**Spedalskhed, slanger
og andet kryb**
Af Sven Erik Hansen

**Om flyvefisk, søkøer
og andre naturhistori-
ske fænomener i Det
Gamle Testamente**
Af Philippe Provençal

**Fra mystiske israeli-
tiske indskrifter til
nabatæiske graffiti**
Af John Møller
Larsen

**»Det skete ved et
under, at Israels
børn blev ført ud af
Ægypten og kom tør-
skoet gennem havet«
– Fra etbenede men-
nesker til skepti-
cisme**
Af Allan Sortkær

**Langt væk og dog
tæt på**
Af Hans Christian Fink

Brug bestillingskortet
bag i bladet

www.cnbib.dk

EN BOG I CARSTEN NIEBUHR BIBLIOTEKET

Carsten Niebuhr Biblioteket

Carsten Niebuhr Biblioteket er en bogserie om islam og islamisk kultur og historie. Nogle af bindene i serien oversættes til dansk, andre bliver skrevet direkte. De henvender sig alle til den ikke-specialiserede læser og tilrettelægges efter de bedste traditioner for dansk bogarbejde, omsat til det 21. århundrede.

Carsten Niebuhr Biblioteket udgives i fællesskab af C.L.Davids Fond og Samling og Carsten Niebuhr Afdelingen på Københavns Universitet. Titlerne i serien udvælges af en redaktion bestående af redaktør Pernille Bramming, arkitekt og professor Hans Munk Hansen og professor, dr.phil. Jakob Skovgaard-Petersen.

Seneste udgivelse i serien var *Historien om Hayy ibn Yaqzan og den østlige visdoms hemmeligheder* af Ibn Tufayl. Den næste er *Rumi før og nu, Øst og Vest* af Franklin Lewis.

Med hver udgivelse i serien følger et præsentationsblad. Bøger og blade kan bestilles på kuponen.

Carsten Niebuhr Biblioteket udsendes på Forlaget Vandkunsten.

Beskrivelse af Arabien ud fra egne iagttagelser og i landet selv samlede efterretninger affattet af Carsten Niebuhr
Oversat af Hans Christian Fink og med forord af Niels Peter Lemche. Tilrettelagt af Anne Rohweder og sat af Carl-H.K. Zakrisson.

23 × 30 cm, 422 sider, indbundet, med gengivelse af 24 kobberstik.

Pris 449 kr.
(abonnementspris 350 kr.)
ISBN 978-87-7695-040-9.

Beskrivelse af Arabien ud fra egne iagttagelser og i landet selv samlede efterretninger affattet af Carsten Niebuhr

Carsten Niebuhrs officielle rapport om Den Arabiske Rejse, oprindeligt udgivet på tysk i København 1772. Udkommer nu for første gang på dansk i samme pragtudstyr som »Rejsebeskrivelse fra Arabien...«

Beskrivelse af Arabien er lige så morsom, skarp og fordomsfri som Carsten Niebuhrs »Rejsebeskrivelse...«, hvis to store bind Forlaget Vandkunsten udsendte i 2003 og 2005. I bogen forsøger Niebuhr at besvare de 100 spørgsmål om arabisk kultur, sprog og natur, som Frederik Vs ekspedition til Det lykkelige Arabien 1761-1767 fik med på rejsen.

Det eneste kendte portræt af Carsten Niebuhr (1733-1815) er malet i København i 1773, seks år efter hjemkomsten og samme år som han giftede sig med den københavnske lægedatter Christiane Sophie Blumenberg. Portrættet ejes i dag af Niebuhrs efterkommere i England og gengives her med venlig tilladelse.

Michaelis' *Fragen* og *Den Store Danske* *Arabienekspedition*

Af Niels Peter Lemche

I sin syvogfyrre sider lange indledning til *Beskrivelse af Arabien* fortæller Carsten Niebuhr, hvorledes han havde sendt et eksemplar af sin beskrivelse til den lærde hofråd Michaelis. Han håbede at få en respons herpå, men skriver, at det havde Michaelis åbenbart ikke lyst til. Niebuhr var da allerede under sin hjemrejse blevet modtaget særdeles køligt af Michaelis i dennes hjemby, Göttingen, og måske det er i det lys, vi skal se, at der intetsteds i Niebuhrs indledning bringes nogen taksigelse til Michaelis. Michaelis nævnes nogle gange, og der henvises specifikt til de spørgsmål, som Michaelis havde stilet til arabienekspeditionen, men intetsteds siges det, at en arabienekspedition næppe nogensinde ville være blevet stablet på benene uden Michaelis.

Johann David Michaelis (1717-1791) var teolog og orientalist, professor siden 1750 ved universitetet i Göttingen og kongelig engelsk hofråd. Det var ham, der i 1753 havde undfanget ideen til ekspeditionen og solgt den til den danske minister, J.H.E. Bernstorff, og som til brug for ekspeditionens medlemmer udarbejdede et digert værk, *Fragen an eine Gesellschaft Gelehrter Männer, die auf Befehl Ihro Majestät des Königes von Dännemark nach Arabien reisen* (Frankfurt am Mayn, 1762), på 397 sider med præcis hundrede spørgsmål, som ekspeditionen skulle komme med svar på. Han var på alle måder arabienekspeditionens åndelige fader.

Niels Peter Lemche (f. 1945), dr.theol. og professor ved Institut for Bibelsk Eksegese, Københavns Universitet. Har skrevet 150 videnskabelige artikler og bøger med hovedvægt på det gamle Israels historie, religion og kultur. Senest udkom bøgerne *Det Gamle Testamente mellem teologi og historie* og *Gammeltestamentlig og bibelsk teologi*, 2008.

Johann David Michaelis (d. 1791), tysk teolog og universitetsprofessor.

Bibelen som *kulturhistorisk dokument*

Michaelis' »spørgsmålsbog« består af et sammensurium af spørgsmål om dette og hint, men de fleste er inspireret af oplysninger fra Det Gamle Testamente, som Michaelis søger nærmere forklaret ud fra forholdene i Arabien. Michaelis var foregangsmand inden for bibelvidenskaben i sin samtid, idet han søgte bibelske emner belyst ud fra kilder, der ikke stammer fra Bibelen, men fra Mellemøsten i det hele taget, især Arabien. F.eks. henfører han i sin bog om Moselovens ægteskabsregler (*Abhandlung von den Gesetzen Mosis welche die Heyrathen in die nahe Freundschaft untersagen*, 1755) konstant til arabisk sæd og skik.

Som Michaelis så ekspeditionens opgave, så betragtede han den som en kærkommen mulighed, der ville gøre ham i stand til at kaste nyt lys over Bibelen. Hans spørgsmål indledes med en serie, der retter sig mod de gammeltestamentlige fortællinger om israelitternes udfrielse af Ægypten, og tanken bag det fjerde spørgsmål om flyvefiskene er f.eks., at man ad denne vej kan få en naturhistorisk forklaring på underet med vagtlerne, som der fortælles om i Anden Mosebog 16.

Titelbladet til »Fragen«, den lille bog, der samlede den europæiske bibelforsknings 100 vigtigste spørgsmål til deltagerne i Den arabiske Rejse. I dag er bogen sjælden, men den kan downloades som pdf fra Det kongelige Biblioteks hjemmeside på adressen: www.kb.dk ved at søge på Michaelis + Fragen og trykke på Online adgang. Pas på! Linket starter download af en fil på 83 megabyte, men så får man også en søgbar tekst!

Spørgsmål 1:

Hvad er *suf* som har givet navn til Det Røde Hav, og som også vokser i Nilen?

Spørgsmål 2:

Om tidevandet ved den yderste spids af Det Røde Hav, dets tider, styrke og dybde samt havbunden på det sted hvor israelitterne gik over; tillige om koraller.

Spørgsmål 4:

Om flyvende fisk i Det Røde Hav.

Naturligvis omfatter Michaelis' spørgsmål også andre emner. Det halvfems-indstyvende spørgsmål er f.eks. tilsyneladende alene afledt af naturhistoriske interesser.

Spørgsmål 90:

Om *æræz*, om det er fyrretræer eller cedre.

Læser man de uddybende kommentarer til spørgsmålet, henvises der imidlertid også her til gammeltestamentlige passager.

Sammenfattende må Michaelis' spørgsmål først og fremmest siges at være af interesse for studiet af bibelvidenskabens udvikling i oplysnings-tiden. De vidner om en ny interesse i reelle forhold; en interesse, der få årtier senere førte til fremkomsten af den moderne bibelvidenskab. Set ud fra naturhistorikerens (Forsskåls) og geografens (Niebuhrs) synspunkter mangler enhver videnskabelig systematisering af spørgsmålene aldeles.

Niebuhrs beskrivelse

Niebuhr var som geograf kun udrustet til at besvare en mindre del af Michaelis' spørgsmål. Da spørgsmålene så også først kom Niebuhr i hænde i 1764, hvor han allerede var ankommet til Indien, blev de i henhold til forventningerne ikke alle besvaret på en tilfredsstillende maner. Niebuhrs svar fylder kun seks sider i indledningen til *Beskrivelse af Arabien*, hvortil dog kommer ikke så helt få uddybende forklaringer i selve beskrivelsen, samt et tillæg med nogle af Forsskåls optegnelser. Hvad angår de omtalte spørgsmål, besvarer Forsskål f.eks. det første lapidarisk: *suf* planta aquatica, ar. *dis*, mens hverken Niebuhr eller Forsskål har nogen kommentarer til spørgsmålet om flyvende fisk.

Man må gå ud fra, at Michaelis var skuffet. For det første var de to professorer, der deltog i ekspeditionen, Frederik von Haven og Peter Forsskål begge døde undervejs. Kun en geme landmåler havde overlevet, og fra ham var det ikke at vente, at han skulle være i stand til at kaste nyt lys over Bibelen. Michaelis havde øjensynligt ikke forståelse for, som moderne geografer har udtrykt det, at Niebuhr *de facto* blev grundlæggeren af den videnskabelige beskrivelse af Den Arabiske Halvø. At Niebuhrs optegnelser siden skulle komme til at danne grundlaget for den første tydning af den mesopotamiske og persiske kileskrift – den annonceredes kun ti år efter Michaelis' død og tilmed i Göttingen – lå naturligvis helt uden for den verden, som Michaelis levede i, selv om denne tydning fik langt større betydning for bibelvidenskaben end nogen, som Michaelis selv havde præsteret. Historien er grum ved dem, der kommer for sent. I dag er Michaelis glemt bortset fra hos enkelte specialister i bibelforskningens historie, hvorimod den foragtede landmålerværker stadig kommer i nye udgaver.

100 skarpe til ekspeditionens deltagere

Professor Johann David Michaelis ved universitetet i Göttingen var den oprindelige idémand bag Den arabiske Rejse. I en lille bog, der først nåede Niebuhr i Bombay 1764, formulerede han i hundrede spørgsmål ekspeditionens opgaver. Spørgsmålene blev stillet efter en rundspørge blandt lærde i hele Europa, og var omhyggeligt forklaret og underopdelt – selv mente Michaelis, at han stillede mere end tusinde underspørgsmål. I bogens forord skrev han bl.a.:

*»Spørgsmålene dækker flere discipliner, og man kan ikke bebrejde mig, at jeg ikke kender alle disse videnskaber i deres fulde omfang. Jeg bilder mig ind, at jeg uden at skamme mig kan stille spørgsmål inden for naturhistorien eller medicinen, som naturkenderen eller den lærde læge ikke ville have stillet, hvis de ikke lige netop havde angået ting, som filologen havde brug for at vide i sin beskæftigelse med Bibelen, og hvor han ikke kunne finde viden der, hvor han ellers søgte den. Jeg er godt klar over, at svaret på nogle af mine spørgsmål ligger gemt hist og her i bøger, især i rejsebeskrivelser: Men hvem har læst alt? Og hvem kan huske alt hvad han har læst? Hvis nogen finder svaret på et af mine spørgsmål i trykte bøger, og især sådanne, som ikke bygger på

formodninger men på troværdige fakta, ham vil den videnskabelige verden være så meget mere forbunden, fordi han har fundet i Europa hvad jeg har søgt i Asien.

Og jeg vil heller ikke tabe noget derved, for man vil takke mig fordi jeg gennem et spørgsmål, og ved at tilstå, at der er noget jeg ikke ved, giver ham lejlighed til at offentliggøre sin indsigt. Der må kunne findes meget rundt omkring i europæiske kabinetter, som jeg her stiller spørgsmål om. Men for mig, og for tusinde andre, er de et Asien. For kun den kan anvende dem, som lever på stedet og har lejlighed til at tage dem i øjesyn så tit han vil. For den rejsende findes der en rigdom så stor, at den er for meget for hans øjne, mere til mode end til nytte. Derfor opfordrer jeg enhver, der

* Uddrag af Johann David Michaelis' indledning til bogen *Fragen an eine Gesellschaft Gelehrter Männer, die auf Befehl Ihro Majestät des Königes von Dänemark nach Arabien reisen*. Frankfurt am Main, 1762. Oversat af Søren Møller Christensen.

besidder et sådant kabinet eller som passer et, om at ofre lige så megen opmærksomhed på mine spørgsmål, som hvis han havde gennemrejst Ægypten, Syrien og Arabien.

For at blande færrest mulige fejl eller overflødigt stof ind, indbød jeg et selskab af lærde venner til at samles hos mig om aftenen for at jeg kunne læse mine spørgsmål op for dem. Disse var Herr von Walch, Herr von Heilmann, Herr livmedicus Röderer og Herr professor Christian Wilhelm Büttner. Den sidste havde været min lærer i naturhistorie og havde undervist mig indtil få år tidligere. På den måde nød vi mange gemytlige timer sammen og udvidede i fællesskab vor erkendelse gennem de samtaler, som spørgsmålene gav anledning til. Det var et lærd selskab, som gav så stort udbytte, fordi de eneste regler, vi fulgte, var venskabet.

Jeg udelod de spørgsmål, som mine venner kunne besvare for mig. Men det skete dog kun i få tilfælde, for hverken sandsynligheder eller systemer, men kun rene fakta kunne få mig til at stryge et spørgsmål. Jeg ændrede det fejlagtige og ufuldstændige, og ofte forlangte mine venner, at jeg tilføjede nye spørgsmål. I disse tilfælde har jeg anset mig for skyldig at nævne deres navne i taknemmelighed. Læseren er jo ligeglad med at vide, hvem der spørger, eller hvem der har forledt mig til denne eller hin fejltagelse, eller hvem der bragte mig ud af den

igen. Det kunne altså se ud som om denne omhu er et unødvendig vidtløftigt pedanteri.

Det er kun mig selv, der går op i at vise taknemmelighed over for mine venner, der har bibragt mig min indsigt, og jeg vil hellere gøre mig skyldig i et mindre pedanteri end at gøre mig skyldig i et uerkendtligt tyveri af en andens indsigt, der er blevet mig videregivet af et godt hjerte. Min læser vil derfor hele tiden, bogen igennem, kunne mærke sporene af disse sammenkomster og finde navnene på de tidligere nævnte lærde.

Mon det ville have været muligt for mig at undgå fejltrin i fremmede videnskaber, i hvilke jeg dog nødvendigvis måtte opkaste spørgsmål, som jeg skulle bruge svarene på inden for min egen disciplin, bibelfilologien? Og mon ikke man nu vil være så billig at tilgive mig de øvrige fejl? Jeg formoder, at læseren vil rejse det samme problem, som også mine venner flere gange rejste: De mente, at jeg spurgte om mere, end de fem rejsende ville kunne besvare på tre år. For hvis man ikke regner efter spørgsmålenes antal men efter deres underpunkter, så løber de op i mere end tusinde. Og for den lærde verden ville det være en uventet stor lykke, om vi kunne komme til vished om så mange ting.

I det mindste ville der komme mere ud af denne rejse end af nogen anden før den.«

Spedalskhed, slinger og andet kryb

Af Sven Erik Hansen

Den idemæssige ophavsmand til forskningsrejsen til Arabien var J.D. Michaelis, professor i teologi med speciale i Det Gamle Testaments sprog. Michaelis havde haft studieophold i London og Oxford, samt i Leiden, hvor der var en tradition for orientalske studier. Han kom til det unge universitet i Göttingen i 1745. Schweizeren Albrecht von Haller, professor i anatomi, kirurgi og botanik, havde været en ledende kraft i universitetets opbygningsfase og havde styrket disse fags stilling. Michaelis blev en utrættelig lærer ved universitetet frem til 1791. Han publicerede bredt om mange emner, også medicinsk prægede. I sin stræben efter at præcisere forståelsen af sprog og indhold i Det Gamle Testamente foreslog han en studierejse til Arabien, hvor et selskab af lærde skulle studere sprogbrug, sæder og skikke, naturhistorie, geografi og medicin i den samtidige virkelige verden for at forbedre forståelsen af Bibelen. Michaelis' ide mundede dels ud i afsendelsen af ekspeditionen til Arabien og dels i bogen *Fragen an eine Gesellschaft Gelehrter Männer, die auf Befehl Ihro Majestät des Königes von Dänemark nach Arabien reisen*, som dog først udkom i 1762 efter at ekspeditionen var afrejst. I forordet fortæller Michaelis, hvordan han om aftenen samlede et lille selskab af venner, som skulle komme med forslag til, hvilke spørgsmål ekspeditionen skulle søge at afklare. Blandt disse var C.W. Büttner, Michaelis' lærer i naturhistorie, som ifølge biografiske oplysninger var uden et regelret studieforløb, men var velbevandret i mange fagområder og fuld af inspirerende ideer, og professor J.G. Röderer, der underviste i anatomi, kirurgi og fødselsvidenskab. Man ser for sig de lærde herrer, som i hyggeligt samvær har ladet ideerne blomstre. Det mundede ud i 100

Sven Erik Hansen (f. 1943), speciallæge i reumatologi (gigtsygdomme). Overlæge ved reumatologisk afdeling, Bispebjerg Hospital fra 1986 til pensionering i 2004. Flere foredrag og artikler om historiske aspekter ved gigtsygdomme med hovedvægt på 1700-tallet og i mindre grad de Hippokratiske skrifter. Fra 2006 tilknyttet Medicinsk Museion, København som gæsteforsker.

spørgsmål, mange med talrige underspørgsmål, som ekspeditionens fire akademikere blev bedt om at besvare. Men som bekendt døde de tre af dem tidligt, og Carsten Niebuhr måtte forsøge at dække det hele.

Sygdomsbetegnelser

Spørgsmålene dækker et bredt område. Mange angår naturligt nok ord, betegnelser og sprogbrug med direkte relation til Bibelen. Spørgsmål med medicinsk indhold kan i hovedtrækkene inddeles i en gruppe spørgsmål til afklaring af betydningen af sygdomsbenævnelser forskellige steder i Det Gamle Testamente, dernæst en gruppe omhandlende på huden synlige sygdomme: spedalskhed, udslæt, slangebids, infektion med parasitter, ofte med referencer til Bibelen, og endelig en gruppe spørgsmål om hygiejniske og seksuelle forhold relateret til levereglerne i Mosebøgerne, især den tredje. Desuden er der – med udgangspunkt i samtidens europæiske medicin – nogle medicinske spørgsmål.

Spørgsmål 67-72 tager afsæt i Tredje Mosebog 26,16 og Femte Mosebog 28,22. Herefter følger en kæde af associationer, som munder ud i spørgsmål, der ønskes opklaret. Det starter med tydning af ord, der betegner sygdomme, og det spørges, hvordan disse sygdomsbetegnelser kan oversættes til samtidens europæiske sygdomsbetegnelser, f.eks. om en bestemt betegnelse skal oversættes til én af så forskellige tilstande som *Schwindsucht*, *Wahnwitz* eller *Hydrofobie* (hundegalskab). Opgaven må nærmest betegnes som uløselig, idet forståelse af de indre sygdomme og dermed deres benævnelser var yderst uklar i samtidens europæiske medicin. Men netop i det 18. århundrede begyndte man at udvikle klassifikationssystemer inden for mineralogi, botanik, zoologi og medicin. Ofte var det de samme personer, som arbejdede på flere af disse felter på én gang: Boerhaave i Leiden, Haller i Göttingen, Boissier de Sauvages i Montpellier samt Linné. De to sidstnævnte havde opstillet systemer til klassifikation af sygdomme, *nosologiske* systemer. Ved disse klassifikationsforsøg lagde man stor vægt på beskrivelsen af de ydre synlige kendetegn, som var det eneste, man nøjagtigt kunne registrere på den tid. Entydighed i sprogbruken ved disse beskrivelser var derfor af stor vigtighed.

I fremsættelsen af spørgsmålene til ekspeditionsdeltagerne dukker digressioner op til samtidens medicinske problemstillinger uden relation til det bibelske. I spørgsmål 68 diskuteres et hebraisk ord, som tidligere forfattere har foreslået oversat til enten *hitziges Fieber*, *gelbe Sucht*, *Kräuze* (fnat eller anden kløende hudsygdom) eller *Elephantiasis* (lymfødem, ofte pga. de

En mand trækker en Guineaorm ud af sit ben ved at rulle ormen om en pind. Vignet i tidskriftet *Archives de Parasitologie*, Paris ca. 1920. Medicinsk Museion, København.

i Orienten hyppigt forekommende parasitære lidelser i underhuden). Men Michaelis foreslår, at ordet skal oversættes til tandpine. Dette fører videre til spørgsmålet om, hvorvidt kaffedrikning kan være en årsag til tandpine generelt set. Netop i disse år foregik en heftig diskussion i europæisk medicin om kaffedrikning var sundhedsskadelig eller ej. Ekspeditionsdeltagerne anmodes om at undersøge om tandpine er hyppig i Arabien, og om en tiltagende kaffedrikning har ændret på hyppigheden af tandpine. Næste delspørgsmål vender tilbage til Bibelen, Anden Mosebog 21, 26-27, og omhandler straf og erstatning for at have slået en tand ud. Niebuhr kan svare, at tandpine synes at være sjældnere hos muhamedanerne end hos europæerne og tilskriver det en bedre hygiejne blandt førstnævnte. Under henvisning til litterære kilder mener Niebuhr, at tandpine også forekom i »Morgenlandene«, før kaffedrikningen begyndte, men at den muligvis er blevet hyppigere som følge af brug af sukker til kaffen. På spørgsmålet om erstatning for udslåede tænder oplyser Niebuhr at ifølge muhamedansk lov, skal der stadig »betales med tand for tand«, men at dette sjældent håndhæves.

Spedalskhed og orme

Tredje Mosebog 13,1-46 indeholder en lang og detaljeret beskrivelse af spedalskhed. Med reference hertil har Michaelis i spørgsmål 11 og 28 lange afsnit med talrige underspørgsmål angående spedalskhed, *Aussatz*, herunder om forskellige typer, deres kendetegn og forløb, om arvelighed af sygdommen og om dens behandling med saft fra *cicuta*, skarntydesaft. Der refereres også til forfattere i Michaelis' samtid, og der stilles det medicinske relevante spørgsmål, om der altid er tale om spedalskhed, eller om det også kan dreje sig om forbigående hudlidelser, f.eks. forbrændinger eller fnat. Niebuhrs svar er tilsvarende fyldigt med nøjagtige beskrivelser af tilfælde, som han selv har set.

I klodens varmere egne er snyltere og slangebid stadig årsag til sygdom og død. Det korte spørgsmål 50 angår snylteormen *Vena medinensis*, i moderne terminologi *Dracunculus medinensis* eller Guineaormen. Her er ingen direkte referencer til Bibelen. Der ønskes naturhistoriske og medicinske oplysninger, og så selvfølgelig arabiske betegnelser for ormen. Niebuhr leverer de ønskede oplysninger suppleret med omtale af forebyggelsen, sining af drikkevandet gennem et klæde. Det vides i nutiden, at ormen kan være i kroppen op til et år, hvorefter hunnen dukker frem som en tynd lang hvid tråd gennem et hul i huden på fødderne. Niebuhr refererer den klassiske behandlingsmetode, hvor ormen forsigtigt skal trækkes ud gennem huden ved at blive viklet rundt om en pind. Han oplyser desuden, at der hos ekspeditionens læge, Cramer, fremkom flere orme på fødderne kort før dennes død.

Jobs sygdom

I spørgsmål 36 ser man en kaotisk vekslen mellem tolkningen af Bibelen, oplysninger fra antikke og senere tiders forfattere og samtidige medicinske problemstillinger. Udgangspunktet er sygdomsbetegnelsen *Elephantiasis*, som i nutidig forstand er et symptom, der kan skyldes forskellige sygdomme. Det viser sig ved en svær kronisk hævelse af dele af legemet, oftest benene. Denne sygdom skal ifølge forskellige oldtidsforfattere især forekomme ved Nilen og kan muligvis helbredes med skarntydesaft. Ekspeditionen anmodes om at søge nærmere oplysninger om dette, og anfører samtidig tvivl om, hvorvidt der er tale om en selvstændig sygdomsenhed, eller om det kan være en særlig art af spedalskhed. Man savner altså en korrekt *no-*

Got gab/getnā huß/hoff/kind/güt/ Mein weyb/vñ blonē peingten mich/
 Vnd saget mich vnders teufels rüt. Noch lydt ichs alles gdultigklich.

Satan slår Job med ondartede bylder fra isse til hæl, Jobs bog 2,9. Jobs hustru ser til. Træsnit i Hans von Gersdorff: *Feldbuch der Wundarzney*, Strassburg 1517. Medicinsk Museion, København.

sologisk klassificering af sygdommen. Måske Bibelen kan løse problemet? Dette fører til beskrivelsen af Jobs sygdom i Jobs Bog 2,7-8 og 19,17-20. Andre forfatteres diagnose af Jobs sygdom diskuteres, f.eks. Thomas Bartholins, som i afhandlingen om Bibelens sygdomme lyder på skørbug. Dette forkastes dog af Michalis, som mest hælder til at det er spedalsk-hed. Herefter afbryder Michaelis sin diskussion og oplyser, at han lige har læst en engelsk beskrivelse fra Vestindien om sygdommen elefantiasis el-ler *indianische dicke Füße*. Vi ved nu, at der i troperne hyppigt forekommer parasitære infektioner med små rundorme, filarier. Disse kan blokere lym-fesystemet og dermed fremkalde kroniske hævelser, især af fødder og af pungen hos mænd. Parasitterne forekommer netop hyppigt i fugtigt miljø ved floder.

Slangegift

I indledningen til det 75. spørgsmål om, hvorvidt slangegift i visse tilfælde kan bruges som helbredelsesmiddel, anføres, at mange stoffer, som tidligere har været anset for giftige, senere er blevet brugt medicinsk. Størrelsen af dosis er altså afgørende for, om et stof virker som en skadelig gift eller et nyttigt medikament. Man fornemmer her en påvirkning fra renæssance-lægen Paracelsus, der forkastede den forsigtige hippokratiske medicin, som især byggede på at understøtte legemets egen evne til at modvirke sygdom. I stedet indførte han kraftigt virkende mineraler og metalforbindelser som medikamenter. I oldtiden havde slangen i den udbredte Asklepios-dyrkelse været et symbol på en kraft, der indebar både positive og negative mulig-heder i relation til helbredelse for sygdom. Asklepiosstaven, en slange der snor sig om en stav, er som bekendt stadig et symbol for læger og sygdoms-helbredelse. I det 17. århundrede havde den italienske læge Francesco Redi indledt det naturvidenskabelige studium af slangegift. Forudsætningerne for det 75. spørgsmål spænder således fra antikken og op til spørgerens samtid. Vi ved nu, at slangegifte er stoffer af proteinkarakter med mange forskellige biologiske virkninger: muskellammelse, størknen af blodet, el-ler modsat hæmning af den normale koagulation samt aktivering af vævs-nedbrydende enzymer. I nutiden har man faktisk fremstillet flere effektive medikamenter med udgangspunkt i forskellige forbindelser fra slangegifte, bl.a. blodtryksnedsættende medikamenter og midler mod blodpropper. Niebuhr kan ikke svare på spørgsmålet, men anfører forskellige observation-er af kure mod slangebids.

Sprogafklaring og *klassifikationssystemer*

Medicinsk set giver bogen *Fragen an eine Gesellschaft Gelehrter Männer...* et levende, næsten reportageagtigt, indblik i medicinske problemstillinger, som man var optaget af i midten af det 18. århundrede. Tidsmæssigt er det en overgangsperiode, hvor skrifter fra den hedenske oldtid og Bibelen, begge geografisk udgået fra Mellemøsten og middelhavsområdet, stadig blev anset for at indeholde dybe sandheder og oplysninger, der kunne være nyttige for samtidens naturvidenskab, som ellers i høj grad beskæftigede sig med indsamling, beskrivelse og klassificering af naturalier. Det er karakteristisk, at de mænd i Europa, som senere overvejende huskes for deres indsatser i naturvidenskab og medicin, som regel beherskede de klassiske sprog og havde et indgående kendskab til Bibelen og skrifter fra den hedenske antik. Flere af dem var også stærkt optaget af teologiske problemstillinger. Netop de omfattende sprogkundskaber synes at være forudsætning for tidens stræben efter præcisering af sprogbrug og skabelsen af klassifikationssystemer. Dette danner igen forudsætning for den tiltagende videnskabelige kommunikation gennem oprettelse af videnskabelige selskaber og udgivelse af tidsskrifter og bøger som også karakteriserer perioden.

Niebuhr har naturligvis ikke kunnet forventes at give udtømmende svar på spørgsmål, der berører fagområder, som ikke er hans. Men man må beundre hans omhu og sunde fornuft i forsøgene på at besvare spørgsmålene ud fra egne observationer, notater fra de andre deltagere og fra skriftlige kilder om arabiske forhold.

Om flyvefisk, søkøer og andre naturhistoriske fænomener i Det Gamle Testamente

Af Philippe Provençal

Som et led i forberedelserne til Den Arabiske Rejse 1761-1767 samlede og stillede professor Johann David Michaelis (1717-1791) fra universitetet i Göttingen hundrede spørgsmål, som for de flestes vedkommende er af filologisk art og drejer sig om obskure ord og skriftsteder i Det Gamle Testamente. Spørgsmålene er dog klart rationalistiske i deres natur og udformning. Johan David Michaelis havde som typisk repræsentant for oplysningstidens akademikere således en gennemgående rationalistisk tilgang til sit fag. Han ønskede på systematisk vis at fremskaffe en forøget mængde data, så han kunne blive i stand til at danne ny og videnskabelig holdbar viden. Hans rationalistiske holdning til bibelteksten gjorde ham berygtet blandt de regulære teologer i Göttingen, men hans filologiske og historiske forståelse af teksten i Det Gamle Testamente gjorde ham banebrydende for den historisk-kritiske bibelforskning¹. Det vil sige den forskning i Bibelens tekst, hvor udgangspunktet er, at teksten udelukkende bør forstås i lyset af dens kulturhistoriske kontekst.

Der havde været rejser til og rejseberetninger fra Mellemøsten før, men resultaterne var ikke for gode i videnskabelig forstand. Man havde især holdt sig til Palæstina og Ægypten, mens der så godt som intet forelå fra det i filologisk og kulturhistorisk forstand for samtiden langt mere interessante sydvestlige Arabien. De tidligere rejsende havde oftest kun haft et

Philippe Provençal (f. 1954 i Cairo), cand. mag. i semitisk filologi fra Århus Universitet og ph.d. i arabisk videnskabshistorie fra Københavns Universitet. Ansat som videnskabelig medarbejder på Naturhistorisk Museum i Århus og som ekstern lektor i klassisk arabisk på Institut for filosofi, pædagogik og religionsstudier på Syddansk Universitet. Har flere publikationer om Den Arabiske Rejse.

nødtørftigt kendskab til lokalsprogene, og de var rejst uden noget ordentligt videnskabeligt undersøgelsesprogram. Det var meningen med denne ekspedition, at disse mangler ikke skulle optræde. Hvad angår det videnskabelige ekspeditionsprogram, så blev det fastlagt i den endelige udformning af den kongelige instruks til ekspeditionsdeltagerne af 15. december 1760. Dertil skulle som supplement lægges *Fragen an eine Gesellschaft Gelehrter Männer* redigeret af professor Michaelis.

Ekspeditionsdeltagerne skulle være uddannede og trænede akademikere. Frederik Christian von Haven (1727-1763), som havde læst orientalske (dvs. semitiske) sprog hos bl.a. professor Michaelis, blev valgt som semitisk filolog, og Peter Forsskål (1732-1763) blev valgt som naturhistoriker. Han havde læst naturhistorie under en af oplysningstidens absolut førende videnskabsmænd, nemlig Carl von Linné i Uppsala, og havde også flittigt læst orientalske sprog hos Michaelis i Göttingen. Som kartograf blev landmåleren Carsten Niebuhr (1733-1815) valgt, og derudover fik ekspeditionen også en illustrator, en uddannet maler ved navn Georg Wilhelm Baurenfeind (1728-1763), og en læge Christian Carl Cramer (1732-1764). Som det fremgår af ekspeditionsdeltagernes faglige profil, var ekspeditionen planlagt som en multidisciplinær ekspedition med et undersøgelsesprogram udarbejdet af videnskabsmænd. Emnerne, der skulle undersøges, var (med moderne termer) semitisk filologi, arabisk videnskabelig litteratur, biologi, astronomi, kartografi, geografi, etnografi mm.

Det er bemærkelsesværdigt, når man ser på de stillede spørgsmål, hvor meget naturhistoriske emner fylder. Af de 100 stillede spørgsmål har de 50 et naturhistorisk sigte, selv om langt de fleste af disse tager udgangspunkt i et filologisk problem vedrørende klassisk hebraisk. 25 har et geografisk eller etnografisk sigte, 18 har et medicinsk sigte; kun tre spørgsmål beskæftiger sig med rent filologiske problemer. To beskæftiger sig med teknik, og andre to omhandler, hvad vi med moderne termer ville kalde for religionsvidenskabelige emner. Selv om teksten er inddelt i 100 spørgsmål, er der reelt tale om flere, da mange af spørgsmålene er udspecificerede i underspørgsmål. Det er blevet sagt, at *Fragen an eine Gesellschaft Gelehrter Männer* er en god dokumentation for, hvad man dengang ikke vidste; det bør dog retfærdigvis fremhæves her, at nogle af spørgsmålene er vi i vore dage ikke blevet ret meget bedre til at besvare.

De fleste spørgsmål var stilet til von Haven og Forsskål, ikke til Carsten Niebuhr. Niebuhr var dog den eneste, der var tilbage, da spørgsmålene nåede frem til ekspeditionen, og han forsøgte efterfølgende at besvare dem efter bedste evne i *Beskrivelse af Arabien*. Langt de fleste tog udgangspunkt i filologiske problemer vedrørende den gammel testamentlige klassiske he-

braiske tekst, almindeligvis i hapax legomena, det vil sige ord, som kun forekommer et eller få skriftsteder, eller andre obskure passager i teksten.

Vagtler og *flyvefisk*

Som et eksempel på et filologisk spørgsmål kan nævnes det fjerde:

Om Flyvefisk i Rødehavet.

Er der flyvende fisk i Rødehavet? Det kunne være muligt, at disse, forfulgt af deres fjender i det Indiske Ocean, undertiden i overordentlige mængder søger ind i Rødehavet. Har man eksempler på dette? Flyver disse fisk altid mod vinden eller også vel med vinden? I fald det første gælder, kan en heftig vind vel overvælde dem i deres flugt og kaste dem op på en nærliggende bred? Er det muligt, at disse flyvende fisk er de samme selawâ, som forsynet to gange i ørkenen har bespist israelitterne med? For at forstå dette og det følgende spørgsmål fuldstændigt tjener den 9. af mine afhandlinger: *Lex mosaica Deut. 6. 7. ex historia naturali et moribus Aegyptiorum illustrata.*

Spørgsmål 5 er også et godt eksempel og drejer sig om fuglen, som på arabisk kaldes for sumânâ, men også for salwâ, svarende til det netop nævnte hebraiske selawâ. Fuglen er en vagtel, og Anden Mosebog beretter om, hvordan israelitterne spiste vagtler i ørkenen under deres flugt fra Ægypten.

Carsten Niebuhr besvarede både spørgsmål 4 og 5, men i omvendt rækkefølge. Hvad angår spørgsmål 4 svarede han:

Flyvende fisk har jeg observeret i Den Arabiske Havbugt [Rødehavet] mellem Jedda og Luhhayah, men kun i ringe antal. Disse fløj kun nogle få hundrede skridt og kom ikke højt over vandet. En skipper fra Surat kaldte disse flyvende fisk dsjeri på det indiske sprog. En anden fra Maskât kaldte dem schibâs. I Jedda kalder man dem dsjerâd el bachr, dvs. søgræshopper. En købmand fra Mokka fortalte mig at araberne stopper de flyvende fisk med safran og krydderier, lader dem tørre fyre dage i fri luft og herefter spiser dem som et styrkende middel. Måske giver ingredienserne ind imellem denne virkning.

Man kan se, hvordan Niebuhr loyalt forsøgte at besvare professor Michaelis' spørgsmål ud fra de observationer, han havde gjort, og den viden han hav-

de opnået under rejsen. Og de observationer, som han gjorde vedrørende flyvefisk, er i øvrigt helt korrekte. Flyvefisk ligner virkelig store flyvende græshopper, når de springer op af vandet og breder deres brystfinner ud. Brystfinnerne tjener som svæveplaner, og på lidt afstand ligner de insektinger.² Det arabiske navn søgræshoppe er altså ikke et ringe valg. Det skal siges, at hvis disse fisk kommer til at svæve i modvind, kan de komme så højt over vandets overflade, at de kan ende på skibsdæk, men de plejer ikke at ende på land.

Søkøer

Som et andet eksempel kan nævnes spørgsmål 37. Det består i en særdeles lang tekst, hvor hovedspørgsmålet er inddelt i 8 underspørgsmål, der vedrører det hebraiske ord tahhash. Michaelis mente, at tahhash etymologisk set svarer til det arabiske navn på delfin, dukhas eller tukhas, og angiver betydningen af det hebraiske ord til at være en søko kaldet manatus. At der findes flere arter af søkøer³, var Michaelis tilsyneladende ikke klar over. Manat er i vore dage navnet på de tre atlantiske arter, og den art, som er udbredt fra Rødehavet og helt til Australien, hedder dugong. Ifølge Det Gamle Testamente skulle skindet eller læderet fra tahhash dyret bruges som dække på Pagtens Ark og også til sandaler. Det, Michaelis gerne vil vide, er, hvad folk ved Rødehavet kalder søkoen, især om de kalder den for dukhas eller tukhas. Desuden vil han gerne have specificeret en hel del ting om dyrets biologi og anatomi, bl.a. om den har en stemme. Mange mente således, at søkoen er det dyr, som står bag fablerne om havfruer.

I og med, at mælkekirtlerne hos alle søkøer befinder sig mellem lufferne, som er dyrets forlemmer, og der kun er to af dem, betyder det, at når en hun giver die står hun lodret i vandet og holder sin unge mellem lufferne, på samme måde som en moder holder sit barn til brystet, når hun ammer. Det skulle være baggrunden for myterne om havfruerne, idet fiskere og søfolk skulle have digtet videre på observationerne og fået det til at være kvinder, som ammer deres børn i havet.

I vore dage er man ikke kommet tættere på ordet tahhash' betydning. Ordbøgerne giver ikke et sikkert svar, men foreslår dugong eller delfin⁴. I den danske, autoriserede oversættelse af Bibelen fra 1992 står der delfin-skind. Niebuhr forhørte sig hos flere personer om ordets betydning, men kunne ikke bringe nogen nærmere forklaring. Han refererede dog alle svar; f.eks. følgende fra *Beskrivelse af Arabien*:

Jeg viste ordet tahhash fra hr. Michaelis' 37. spørgsmål til en jøde i Maskât som ud over det hebraiske og nyarabiske også beherskede det gamle arabiske sprog (náchwe) temmelig godt og slet ikke syntes at være overtroisk. Han hævdede at det betød skindet af en gedebuk »dafr« efter at dette er blevet præpareret og farvet rødt. Han mente formentlig saffian ...

Igen er det tydeligt, at Carsten Niebuhr har taget sin opgave alvorligt og prøvet at besvare spørgsmålet ud fra de informationer, han fik givet, og som alle refereres. Til slut nævner han en egen observation af en stor flok delfiner i Den Persiske Havbugt.

Naturhistorie og *bibelvidenskab*

Spørgsmålene, som Michaelis stillede, afspejlede hans egne interesser. De havde at gøre med hans egne filologiske undersøgelser eller med ord i den bibelske tekst, hvis mening var (og for en dels vedkommende stadig er) usikre. Der var ikke nogen speciel eller større interesse for flyvefisk eller søkøer i samtiden sammenlignet med vore egen tid, men spørgsmålene er oplagte eksempler på, hvordan Michaelis prøvede på at bruge en tværfaglig tilgang til den bibelske tekst for at løse svære filologiske eller eksegetiske problemer. I dette tilfælde bespisningen af de flygtende israelitter i ørkenen og den rette identitet af det dyr, hvis skind ifølge Toraen skulle sættes på Pagtens Ark. I disse, og som sagt i de 50 tilfælde ud af de 100 spørgsmål, er det naturhistorie, eller biologi for at bruge det moderne udtryk, som er det hjælpefag, han ønsker anvendt til løsning af problemet.

Niebuhrs svar på de stillede spørgsmål vidner for deres vedkommende om, at han gjorde skarpe observationer og havde sans for det væsentlige. Han besvarede først og fremmest de stillede spørgsmål ud fra de data, han selv havde indsamlet eller var sikker på. Kom data fra andenhåndskilder bliver disse nævnt. Svarene er som følge heraf i bedste overensstemmelse med datidens videnskabelige standard, og mange opfylder stadig de nugældende krav. Dette blev i høj grad anerkendt af professor Michaelis, som skrev i sin *Lebensbeschreibung*⁵:

»... Mine spørgsmål til de rejsende blev straks, således som jeg havde skrevet, og endnu før de var trykt, eftersendt af Bernstorff i manuskriptet til de rejsende i Ægypten ... Niebuhr modtog dem først, da

han var i Tranquebar, før han rejste tilbage til Arabien for anden gang og besvarede dem så godt han kunne, ja bedre end man kunne forvente af ham. Men en stor del af spørgsmålene var egentlige ikke skrevet for ham, men beregnet på Forsskål og [von] Haven, og det var ikke dem, der modtog dem... Den eneste der kom tilbage var Niebuhr, og han har ydet meget mere, end man kunne forvente af ham.«

Noter

- 1 Hübner, U.: Johann David Michaelis und die Arabien Expedition 1761-1767, i J. Wiesehöfer og S. Connermann (red.): *Carsten Niebuhr (1733-1815) und seine Zeit; Beiträge eines interdisziplinären Symposiums vom 7. - 10. Oktober 1999 in Eutin*. Frans Steiner Verlag, Stuttgart 2002.
- 2 Personlige observationer i Rødehavet.
- 3 Fem arter, hvis vi skal være nøjagtige, men den ene (Stellers søko) blev udryddet af hvalfangere i det nordlige Stillehav i 1768. Denne art blev først opdaget i 1741 af Vitus Bering-ekspeditionen.
- 4 Brown, F., S. Driver, C. Briggs: *The Brown Driver Briggs Hebrew and English Lexicon*. Hendrickson Publishers, Peabody 2004.
- 5 Rasmussen, S.T. (red.): *Den Arabiske Rejse 1761-1767, en dansk ekspedition set i videnskabshistorisk perspektiv*. Munksgård, København 1990. S. 84.

Præparater fra Forsskåls fiskeherbarium. Til brug for sin zoologiske indsamling brugte Forsskål at flække og tørre fiskene, en metode, der er kendt fra botanikken. Trods sine store fordele, set i forhold til glas og sprit, forblev den et enkeltstående eksperiment. Verdens formentlig eneste fiskeherbarium opbevares i dag på Zoologisk Museum i København.
Foto: Geert Møller Brovad

Fra mystiske israelitiske indskrifter til nabatæiske graffiti

Af John Møller Larsen

Blandt de mange opgaver, der under videnskabelig ledelse af Johann David Michaelis (1717-91) blev stillet til deltagerne i Den Arabiske Rejse, berørte flere palæografiske og epigrafiske spørgsmål. Palæografien er bogstaveligt talt den videnskab, der beskæftiger sig med 'gammel skrift', i praktisk forstand studiet af skriftsystemer og deres udvikling i ældre tid. Epigrafik kan betragtes som en underkategori, der særligt omhandler indskrifter. De opgaver, der blev stillet, rakte, som vi skal se, fra det meget konkrete til mere generelt formulerede opgaver.

De orientalske studier i Europa befandt sig i 1700-tallet i en brydnings-tid, og i det mindste nogle af spændingerne afspejles i Michaelis' videnskabelige tilgang til den ekspedition, han havde taget initiativet til. Michaelis var uddannet i sin fødeby, Halle (Saale), hvor han bl.a. studerede semitiske sprog (hebraisk, aramaisk, syrisk, arabisk og etiopisk). Under en studierejse 1741-42 kom han under indflydelse af Leiden-professoren Albert Schultens, en af tidens varme fortalere for brugen af arabisk til gammeltestamentlig eksegese, og i England blev han påvirket af deismens rationalistiske syn på religion. Fra 1750 virkede Michaelis som professor i filosofi i Göttingen, men havde teologiske og orientalske studier som sine vigtigste arbejdsområder. I sit arbejde med Det Gamle Testamente var han særdeles åben over for religionshistoriske og antropologiske paralleller, hvor han nu mente, de kunne findes, fx i Mongoliet eller blandt canadiske indianere, men det nærorientalske område, hvor de bibelske fortællinger udspillede sig, indtog selvsagt en helt særlig rolle i Michaelis' eksegetiske projekt. En videnskabelig ekspedition kunne kaste lys over talrige emner i den gammeltestament-

John Møller Larsen (f. 1971), mag.art. i semitisk filologi, ph.d i religionsvidenskab på af-handlingen »Art & Activism: The Qur'anic Exegesis of Sayyid Qutb«. Ansat som adjunkt ved Afdeling for Religionsvidenskab, Aarhus Universitet.

lige forskning, hvad enten det drejede sig om plante- og dyreliv, skik og brug, levevis eller sproglige og palæografiske spørgsmål. Trods Michaelis' intellektuelle åbenhed og encyklopædiske ambitioner var det altså ikke viden om Nærorienten for dens egen skyld, men for den gammeltestamentlige eksegeses skyld, der var ekspeditionens vigtigste mål.

I forhold til Det Gamle Testamente forfægtede Michaelis det konservative synspunkt, at Moses, selvom han havde rådet over tidligere kilder, var ophavsmand til Mosebøgerne – en holdning, der snart kom under voksende pres. Ekspeditionens planlagte afstikker til Sinaihalvøen var særdeles vigtig på grund af de levn fra den israelitiske udvandring, man håbede at finde der. I den forbindelse knyttede der sig en betydelig interesse til en række mystiske indskrifter, som tidligere orientrejsende havde berettet om.

Ekspeditionens deltagere havde ved afrejsen fået den kongelige instruks og nogle af de konkrete spørgsmål, der skulle besvares. De resterende spørgsmål blev først modtaget undervejs, og den samlede, trykte udgave, *Fragen an eine Gesellschaft Gelehrter Männer, die auf Befehl Ihrer Majestät des Königes von Dänemark nach Arabien reisen*, nåede først Niebuhr i Bombay i august 1764. Allerede instruksen fremhævede flere gange palæografiske spørgsmål og herunder indskrifterne på Sinai. I sit forord til *Fragen* nævnte Michaelis, at de rejsende ville få lejlighed til at se »de berømte arabiske indskrifter på vejen til Sinai«, de indskrifter, som »Biskoppen af Clogher, Clayton, ville tilegne en rejse«. Robert Clayton havde i 1753 udgivet *A Journal from Grand Cairo to Mount Sinai, and back again*, en oversættelse af et manuskript forfattet af den franciskanske præfekt i Ægypten, der beskrev en rejse foretaget i 1722. Heri beretter forfatteren:

[A]s soon as we had parted from the mountains of Faran we passed by several others for an hour together engraved with ancient unknown characters which were cut into the hard marble rock so high as to be in some places at twelve or fourteen feet distance from the ground and though we had in our company persons who were acquainted with the Arabic, Greek, Hebrew, Syriac, Coptic, Latin, Armenian, Turkish, English, Illyrican, German, and Bohemian languages yet none of them had any knowledge of these characters (...)

En sådan beretning kunne nok vække interesse i Europa, og i sit forord til oversættelsen udtrykker Clayton ønsket om, at man kunne sende en rejsende til Sinai, for »[b]y carefully copying a good quantity of these letters, I should apprehend, that the ancient Hebrew character, which is now lost, may be recovered.« Deltagerne skulle derfor på udrejsen besøge

A. 	G.
B. 	H.
C. 	I.
D. 	K.
E. 	L.
M. 	
N. 	

Tab XLIX.

Inskriften am Wege von Sués nach dem Berge Sinai.

Carsten Niebuhrs aftegninger af indskrifter på vejen fra Suez til Sinaibjerget. *Rejsebeskrivelse fra Arabien og andre omkringliggende Lande*, tavle XLIX, bind I, s. 286.

Sinahalvøen og blandt andre opgaver udforske de mystiske indskrifter. Instruksens § 12 lød således:

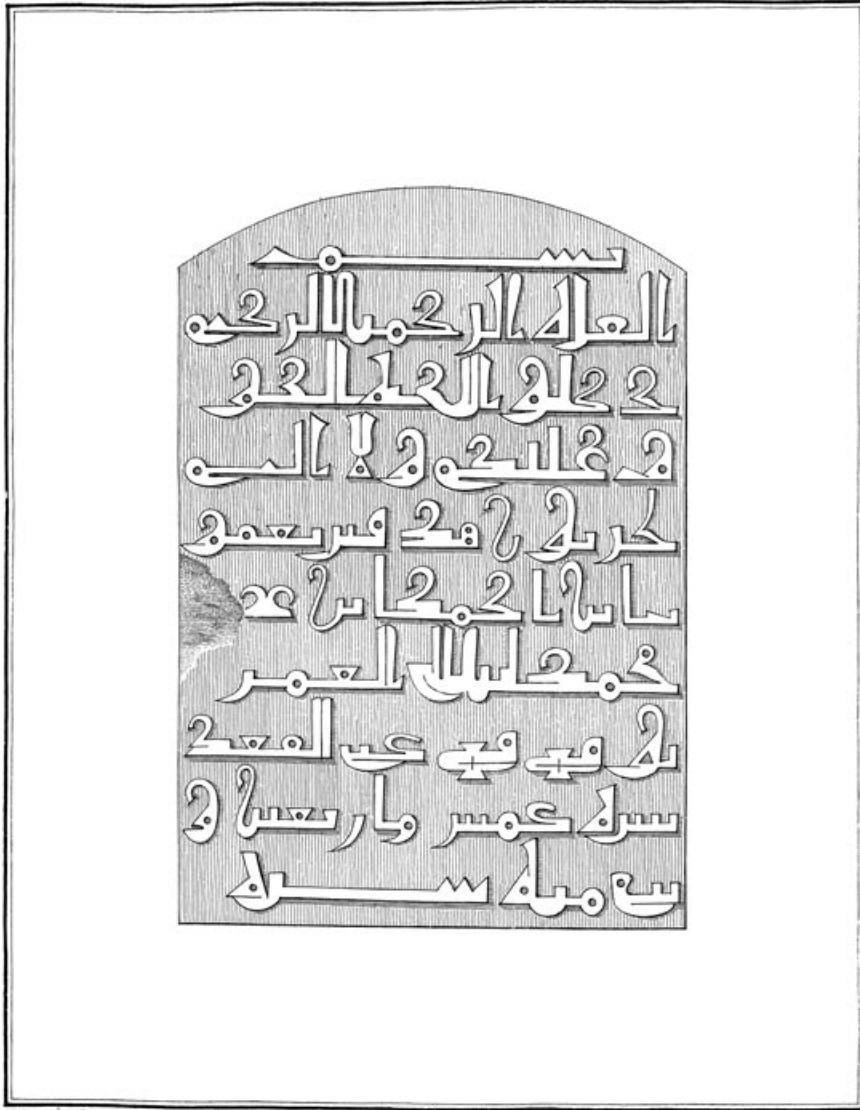
Eftersom Vi ønsker, at der på udrejsen først og fremmest skal tages nøjagtige kopier af indskrifterne på Gebel al-Mocatib og yderligere – efter omstændighedernes beskaffenhed – aftryk i gips, så må især professor von Haven med bistand af maleren på flittigst mulig vis drage omsorg herfor.

Spørgsmålene fra det franske *Académie des Inscriptions et Belles-Lettres*, der i den trykte udgave var tilføjet som en selvstændig enhed efter Michaelis' spørgsmål, viste en særlig interesse for de indskrifter i »himyaritisk« skrift, der kunne findes i Yemen, rejsens hovedmål, men nævnte også forhåbningen om kopier af Sinai-indskrifterne, et arbejde, der ville være »af ikke ringe fordel for videnskaberne«.

Kun von Haven og Niebuhr kom imidlertid af sted til Sinai i september 1762, mens resten af selskabet, herunder den sygdomsramte maler Baurenfeind, blev tilbage i Suez. Vanskelighederne i forhold til de arabiske rejseførere viste sig større, end nogen havde regnet med, og hvad enten hovedgrunden var mistro eller misforståelser, nåede de to rejsende ikke frem til »Gebel al-Mocatib« (Wadi al-Mukattab), omend de – som vi kan se – faktisk var tæt på målet. Ved andre lokaliteter af tegnede Niebuhr imidlertid nogle få indskrifter, der – ganske rigtigt – var af samme type som dem, tidligere rejsende havde set, og i sin *Beskrivelse af Arabien* konstaterer han lakonisk:

Indskrifterne i ørkenen på vejen fra Suez til Bjerget Sinai lever ikke op til de store forventninger man havde til dem. Vel har jeg ikke set klipper der var beskrevet halve mil, men jeg har dog antruffet forskellige indskrifter der alle var af samme art som dem Pocock har kopieret før mig og Montagu efter mig. Eftersom alle disse indskrifter, som udelukkende synes at være navne på rejsende, blot er hugget eller snarere slået i den rå sten, har mine afskrifter ikke kunnet blive tydeligere end dem de nævnte rejsende har afskrevet.

Selvom indskrifternes gåde fortsat var uløst, fik Niebuhr ret: Der var ikke tale om levn fra israeliternes formodede vandringer. Derimod drejede det sig om langt senere nabatæiske graffiti, og de var bestemt ikke revolutionerende for bibelforskningen, men var nu vigtige nok i sig selv. Kopier af indskrifterne kom i stigende antal til Europa i 1800-tallet og blev dechif-

Martin Sc.

Inschrift auf einem Leichen Stein zu Beit-el-Fakih.

Kufiske indskrifter på en yemenitisk ligsten afskrevet af Carsten Niebuhr. *Beskrivelse af Arabien*, s. 129.

reret i et værk af Leipzig-orientalisten Eduard Friedrich Ferdinand Beer. Værket udkom i 1840. Nabatæerne var et handelsfolk, hvis rige ved sin største udbredelse i det 1. århundrede f.v.t. strakte sig fra Damaskus i nord til Nordvestarabien i syd. Fra det 1. århundrede f.v.t. var romerne til stede i Syrien og Palæstina, men det lykkedes nabatæerne at bevare i det mindste den formelle selvstændighed frem til 106 e.v.t., hvor deres rige blev annekteret af Rom. Mens centrale fundsteder som Petra i Jordan og Mada'in Salih i Saudi-Arabien fremviser lange indskrifter i klassisk nabatæisk monumentalskrift, er de nabatæiske graffiti fra Sinai skriftmæssigt mere simple, og de begrænser sig oftest til korte formulariske udsagn, som fx, dkyr X (btb) »måtte X blive erindret (på god vis)«. Vi kender i dag adskillige tusinder af disse korte tekster, hvoraf de daterede stammer fra 2. og 3. årh. e.v.t.

Selvom de epigrafiske resultater på Sinai altså var beskedne, bød ekspeditionen dog på andre epigrafiske opdagelser, der skulle få særdeles stor betydning. På hjemrejsen fra Bombay lagde Niebuhr, der nu som den eneste overlevende måtte arbejde på egen hånd, i 1765 vejen forbi ruinerne ved Persepolis i det sydvestlige Iran. Med stor omhyggelighed af tegnede han de tresprogede kileindskrifter, og det var på grundlag af disse kopier, at Georg Friedrich Grotefend i begyndelsen af 1800-tallet formåede at tolke indskrifternes oldpersiske dele. Når indskrifterne fra Sinai skuffede, var det ikke kun, fordi det hjembragte materiale vitterlig var temmelig magert, men også fordi forventningerne var for høje. Man ønskede at finde noget ganske bestemt, og det bringer os tilbage til udgangspunktet: Trods nysgerighed og vidtrækkende ambitioner stod ekspeditionen i bibelforskningens lys. Havde udgangspunktet været mere neutralt, var man ikke nødvendigvis blevet skuffet over de fundne indskrifter, højst over at Niebuhr ikke hjembragte flere af dem. For i en anden af instruksens paragraffer (§38) møntet på von Haven hed det: »Han mærker sig arabernes palæografi og søger at udforske alt, hvad der er muligt vedrørende deres såvel som hebræernes og syrernes alfabet.« Indskrifterne hørte til den nabatæisk-aramæiske skriftfamilie, og i løbet af 1800-tallet blev det klart, at det var her og ikke, som man tidligere havde ment, i den syrisk-aramæiske skrift, den klassiske arabiske skrift havde sit udspring. Dermed udgjorde de tidligere så gådefulde tekster en lille, men ikke uvæsentlig brik i det store puslespil, der udgøres af den semitiske epigrafik.

»Det skete ved et under, at Israels Børn blev ført ud af Ægypten og kom tørskot gennem havet« — Fra etbenede mennesker til skepticisme

Af Allan Sortkær

Hvad har etbenede mennesker og israelitternes flugt gennem Det Røde Hav til fælles? Det enkle svar er, at de i en periode på 100 år bliver behandlet af to rejsende i området fra Yemen i syd til Persien i øst. Begge rejsende begynder ydermere deres rejse fra et sted i det danske kongerige, og vigtigst af alt, opfatter de to rejsende de nævnte fænomener og begivenheder som undere – altså som noget, der bryder deres forventninger til verden. Det er i denne forbindelse vigtigt at påpege, at ordet under ikke skal forstås i en streng religiøs betydning, men i den brede betydning, som ordet havde i 1700-tallets Danmark. Her betegnede det både undere i naturen og Guds direkte indgriben i verden. I det følgende bruges begge betydninger af under om overraskende, usædvanlige og enkeltstående begivenheder eller fænomener.

Allan Sortkær (f. 1978), cand.mag., ph.d.-studerende ved Nordisk Institut, Århus Universitet på et projekt om dansk-norske rejsebeskrivelser i det 18. århundrede. Har bl.a. skrevet »Og de Vantroede Onde og Ugudelige at lide deres fortiente Plage og Piine hos Dievelen – grønlandsk undergang«, *Reception* 64, 2007 og »Hvilken fortræffelig gave fra den danske nation til videnskaben! Fremkomsten af internationale videnskabelige ekspeditioner i 1700-tallet«, *Den Jyske Historiker* 119, 2008.

Underet ved *Det Røde Hav*

De to rejsende, der optræder i denne artikel er begge fascineret af underet. Fra den ulærde Anders Christensens beretning om sit liv som slave til Carsten Niebuhrs videnskabelige undersøgelse af Det Røde Hav. Men samtidigt vidner de to rejsendes forskelligartede behandling af underet om radikalt forskellige syn på verden i det 18. århundrede og om en stigende skepticisme.

Anden Mosebog fortæller historien om israelitternes spektakulære flugt fra deres slaveri i Ægypten. I første omgang lader Farao israelitterne gå, men han skifter mening og optager forfølgelsen. Historien kulminerer, da Moses rækker sin hånd ud over Det Røde Hav, hvorefter vandene deles og skaber en passage for de flygtende israelitter. Da egypterne følger efter, rækker Moses endnu en gang sin hånd ud over havet, og Gud får vandet, der har stået som to mure omkring israelitterne, til at lukke sig om Egypterne. Episoden er spektakulær, fordi den demonstrerer Guds magt over verden og Hans vilje til at gribe afgørende ind i historiens gang. Den udgør afgjort et under.

Ét af bibelforskeren Johann David Michaelis' udarbejdede spørgsmål til Carsten Niebuhr og selskabet af lærde mænd på den arabiske rejse drejer sig om netop dette under ved Det Røde Hav. Overskriften lyder: »Om eben ved den yderste spids af Det Røde Hav, dens tid, styrke, og dybden, samt bunden af havet på det sted, hvor israelitterne er gået igennem: ligeledes om koraller.« Den videre uddybende tekst, der breder sig over knap seks sider, kan opsummeres til ét spørgsmål: Hvordan gik det til?

Når spørgsmålet overhovedet stilles, er det et forsøg på at forklare episoden uden Guds indblanding, altså modsat af hvordan episoden forklares i Anden Mosebog. Derfor skulle en hel række fænomener, der alle kunne forklare episoden på naturlig vis, undersøges: Geografien omkring Det Røde Hav, ebbe og flod, ebbe på ebbe forårsaget af vind, revenes omfang og havbundens soliditet. Ganske vist havde spørgsmålet om, *hvor* israelitterne havde passeret Det Røde Hav optaget rejsende og lærde gennem flere hundrede år, men det var kulminationen på en udvikling, der havde været kortere tid undervejs, at Michaelis ønskede at *forklare* Guds under på *naturlig* vis.

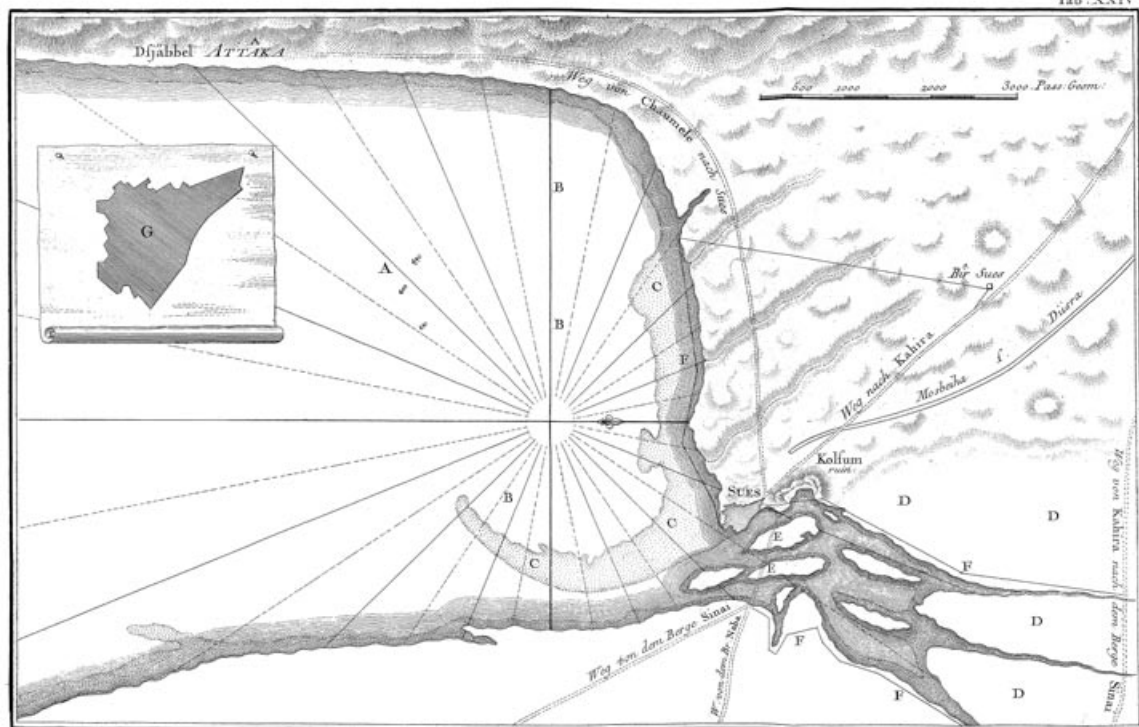
En anden verden

Før spørgsmålet uddybes, er det nødvendigt at undersøge forudsætningerne. De kan belyses ved en gennemgang af Anders Christensens og Carstens Niebuhrs holdning til underet. Ved en sammenligning er det muligt at spore to meget forskelligartede opfattelser af underet i 1700-tallet; fra Christensens ukritiske accept til større skepticisme hos Niebuhr.

Mellem 1677 og 1698 rejste Anders Christensen til fods fra Sana i Yemen til Persien. Altså til dels samme rute som Carsten Niebuhr fulgte næsten 100 år senere. Som rejsende var Christensen ulærd, og det skyldtes en stor ulykke, at han overhovedet skrev om sin rejse. Christensen rejste således som slave, da skibet, hvor han tjente som barber, blev kapret af pirater i 1677. Historien skal ikke genfortælles her, refereres skal blot en enkel episode fra hans beretning. Mod slutningen af beretningen, kort efter ankomsten til Persien stødte Christensen på en flok børn, der lå i græsset og vogtede kreaturer. Da Christensen nærmede sig børnene

[...] begyndte [børnene] at raabe og skrige ligesom Ulve-Unger, nogle fiint og nogle groft, vi blev stille staaende, og saae med Forundring paa dem, at disse Unger kunde løbe saa, og havde ikkun [det vil sige kun] een Fod, [vi] begyndte at blive bange, der kom imod os meere end 300 Mand, som alle havde ikkun een Fod, der var iblant dem 6 Mand til Hest, som sadde tvers paa Hesten, som Qvinder i vores Lande [...] alle som bleve fødte udi det Land med lige Skabning; Kongen, Dronningen og alt Folket havde ikkun en Foed. [...] Vi forundrede os allesammen, og tænkte at være kommen udi en anden Verden.

Christensen pendulerer i det korte citat flere gange mellem det usædvanlige syn og sin egen forbavsede reaktion. Synet er forunderligt. Derved skriver Christensen sig ind i en fast etableret tradition, hvor underet er uløseligt forbundet med det at rejse til fjerne egne. Underet har bestemte karakteristika og kan kort beskrives som et enestående fænomen eller begivenhed, der er løsrevet fra beskuerens forventninger til verden. Synet er, som Christensen formulerer det, som befinder man sig i en anden verden.

Grundris von dem äussersten Ende des Arabischen Meerbusens und der Stadt Sues.

Kortet er blot ét af Carsten Niebuhrs tre kort over Det Røde Hav. Stedet for overgangen var stærkt diskuteret. Carsten Niebuhr selv mener, at overgangen med størst sandsynlighed fandt sted ved Suez. Bogstavet E viser det sted, hvor Niebuhr selv krydsede Det Røde Hav. *Beskrivelse af Arabien*, s. 392.

Naturlig eller overnaturlig

Det er uklart, hvornår Christensens beretning udkom første gang. Det første kendte eksemplar er et tryk fra 1728, men Ludvig Holberg refererer til Christensen i en komedie fra 1723. Det betyder, at Christensens historie var kendt af et københavnsk publikum enten fra et ukendt tryk, cirkulerende håndskrifter eller fra ham selv. Da trykket i 1728 kom med titlen *Kort og sandferdig JOURNAL Af Anders Christensens lykkelige og u-lykkelige Reise* skrev Christensen sig ind i en fast etableret tradition om naturens undere, men også i en tradition i hastigt forfald. Videnskabshistorikerne Lorraine Daston og Katharina Park fortæller således i bogen *Wonders and the Order of Nature* om, hvordan underet bevægede sig fra centrum af den naturhistoriske forskning i starten af 1600-tallet til i stigende grad at blive miskrediteret mod slutningen af århundredet og i begyndelsen af 1700-tallet. Naturens undere som for eksempel etbenede folkefærd skiftede i 1700-tallets lærde miljøer status fra at være objekter, der kunne demonstrere lærdom til ikke at være værd at beskæftige sig med. Forklaringerne på udviklingen er mange, men grundlæggende er der ikke tale om, at underet derefter blev forklaret rationelt og videnskabeligt – nærmere blot ignoreret.

Ganske sigende for den nye kritiske holdning lader en lærd som Ludvig Holberg sin lidet oplyste komediefigur Herman von Bremen bedømme Christensens rejseberetning med det etbenede folkefærd som »politisk og lærd« i stykket *Hexerie eller Blind Allarm*. Men da Herman von Bremen er kendt som et fjols fra den *Den Politiske kandestøber*, og stykket generelt handler om overtro, er der god grund til at opfatte udsagnet som gennemsyret af ironi. Holberg er skeptisk, og Christensens rejseberetning er det modsatte af politisk og lærd. Bogen er udtryk for et syn på verden, som allerede er forældet og utroværdig for lærde som Holberg.

Mod 1750 bliver naturen regelmæssig og forudsigelig i kraft af naturlovene og mister sin evne til at lege og skabe forunderlige fænomener. Det betyder, at underet næsten fuldstændig forsvinder ud af naturhistoriske undersøgelser af verden. Ganske sigende for denne udvikling ser Niebuhr ingen etbenede mennesker eller andre fænomener af samme slags. Han overraskes ikke af naturen og er grundigt forberedt med hensyn til, hvad han skal undersøge på sin rejse.

Når Michaelis stiller spørgsmålet om israelitternes flugt gennem Det Røde Hav, har det klare forudsætninger i den oven for skitserede udvikling. Det er dog klart, at Bibelen som tekst og vidensområde modsat 1600-tallets naturhistorie har en helt anderledes autoritativ status, der gør at undere

ikke bare kan ignoreres, men udgør et legitimt objekt for en videnskabelig ekspedition. De er værd at undersøge. Men samtidig er 1700-tallets lærde skepticisme tydelig i den måde spørgsmålet stilles på. Kan israelitternes passage gennem Det Røde Hav forklares naturligt?

Det handler om en ændret holdning til underet. Et tidligt trin på denne udvikling, før skepsis sætter ind, er Anders Christensens etbenede mennesker. Underet fortsætter som fokuspunkt og endog som videnskabelig kategori for både Michaelis og Carsten Niebuhr. Men fra Christensen til Michaelis og Niebuhr er der sket en kraftig reduktion af mulige undere i verden, idet naturens er forsvundet. Og for de undere Bibelen dokumenterer, og som stadig er værd at undersøge, gælder, at de er omgærdet af skepticisme og kræver helt anderledes grundige belæg end Christensens etbenede mennesker.

Ganske sigende fylder Michaelis spørgsmål knap seks sider, og Carsten Niebuhrs svar fylder sytten og indeholder en mængde referencer og yderligere dokumentation i kraft af tre kort. Som helhed er Carsten Niebuhrs svar et balanceret forsøg på at tage hensyn til både fornuft, sandsynlighed og Guds magt. Grundlæggende ser Niebuhr dog ikke nogen mulig naturlig forklaring. Og selv hvis fænomenet *er* muligt, ville israelitterne sandsynligvis ikke søge at krydse havbunden, hvor det ikke normalt kunne lade sig gøre, uden Guds anvisning. Alt dette søger Niebuhr at tage hensyn til, for han konkluderer: »Er alt dette gået helt naturligt til, da ved jeg ikke hvad de lærde egentlig forstår ved ordet underværk.« Carsten Niebuhr er skeptisk i sin videnskabelige tilgang, men Guds indgriben og Bibelens autoritet finder han ikke empirisk belæg for at afvise.

Langt væk og dog tæt på*

Af Hans Christian Fink

Da jeg i 2002 blev bedt om at oversætte Carsten Niebuhrs *Rejsebeskrivelse fra Arabien og andre omkringliggende lande*, var Carsten Niebuhr for mig ikke ret meget andet end et navn. Jeg vidste, at et institut var opkaldt efter ham. Jeg havde Thorkild Hansens roman, *Det lykkelige Arabien*, stående på min reol, men havde med skam at melde ikke læst den.

Det var i den periode, hvor nyoversættelserne af de guldrandede klassikere begyndte at udkomme. Nyoversættelse var der jo i dette tilfælde ikke tale om, det var alle overbevist om. Vel havde rejsebeskrivelsen dannet grundlag for Thorkild Hansens roman, men der måtte vel være en grund til, at ingen havde tænkt på at udgive det gamle værk fra 1774-1776. (De sidste 200 sider udkom faktisk først posthumt i 1837). Grunden var i sin gribende enkelthed, at værket havde ry for at være lige så tørt som sandet i den arabiske ørken.

Frits Andersen er i en artikel i *Bogens Verden* nr. 4/2006 inde på, at Thorkild Hansen, samtidig med at han gjorde Carsten Niebuhr berømt, også kom til at skygge for Niebuhrs egen tekst. »Carsten Niebuhrs optegnelser og rejsedagbog blev skjult under den moderne roman, kun tilgængelig i mølædte tyske udgaver som en kuriositet for specialister og freaks.«

Mølædt er den udgave, jeg oversatte efter, vel ikke ligefrem, men temmelig utilgængelig må den i dag føles for de fleste danske læsere under halvtreds. Den er nemlig trykt med det, tyskerne kalder fraktur og vi gotisk skrift. Stilen er typisk 1700-tal. Man kommer til at tænke på Ludvig Holberg, Johannes Ewald eller Jens Baggesen. Hvilken sprogtone skulle man vælge? Der var ikke tid til større forstudier. Thorkild Hansen valgte jeg

Hans Christian Fink (f. 1941) oversætter fra tysk, nederlandsk, svensk og norsk. Har oversat bl.a. Hermann Hesse, Bodo Kirchhoff, Wolfgang Hilbig, Cees Nooteboom, Marcel Möhring, Arthur Japin, Carl-Johan Vallgren, Arthur Schopenhauer, Ivan Illich, Peter Sloterdijk, Niklas Luhmann og Rüdiger Safranski. Tildelt Christian Wilster-prisen i 1996 og Dansk Oversætterforbunds Ærespris i 2007.

* Revideret udgave af artiklen »En rejse i sproget«, *Fra det ene sprog til det andet*. Modersmåls-Selskabets Årbog 2008. Forlaget Vandkunsten.

Beschreibung
von
A r a b i e n
Aus eigenen Beobachtungen
und im Lande selbst gesammelten Nachrichten
abgefasst
von
Carsten Niebuhr.

Kopenhagen, 1772.

Gebruckt in der Hofbuchdruckeren bey Nicolaus Möller.
In Leipzig zu bekommen bey B. C. Breitkopf und Sohn.

helt bevidst at lade vente, til jeg selv var færdig. Jeg gik simpelt hen bare i gang med en prøveoversættelse af de første halvtreds sider og opdagede forholdsvis hurtigt, at det måske gik an at krydre Niebuhrs tyske tekst med et passende udvalg af udtryk hentet hos ovennævnte 1700-tals forfattere. Det havde den indlysende fordel, at jeg derved kunne lægge mig langt tættere op ad Carsten Niebuhrs særlige sprogtone, end det normalt er muligt, når

man oversætter fra tysk. Jeg vil faktisk vove den påstand, at dansk og tysk lå betydeligt tættere på hinanden i 1700-tallet, end de gør i dag.

Mit kriterium for valget af de udtryk, som ligger/lå nærmere tysk end de gør i moderne normalprosa, har været, at de skulle optræde i *Ordbog over det danske Sprog* med eksempler fra anerkendte forfattere, som også kendes og læses i dag. En oversætters mulighed for at vælge nye ord er temmelig begrænset. Til gengæld mener jeg, at oversætteren i ganske særlige tilfælde har mulighed for at vælge gamle skrivemåder og måske dermed være med til at genoplive næsten glemte ord og udtryk. Mulighed for så at sige at sætte dem i omløb på ny. Et kriterium var endvidere, at de gamle udtryk ikke måtte kunne fejllæses. »Billig« i betydningen »rimelig« vil for eksempel ikke kunne anvendes i alle sammenhænge.

Når Niebuhr rejser rundt i Arabien og oplever ting og sager, som han finder værd at notere – også selv om han ikke altid forstår dem – kalder han dem »merkwürdig«. Det er jo ligetil; det skal selvfølgelig oversættes med »mærkværdig« eller hvad? Så radikalt turde jeg ikke gå til værks i *Rejsebeskrivelse fra Arabien*, hvor det blev til »bemærkelsesværdig«. Senere er det gået op for mig, at ordet faktisk også er ved at glide ud af tysk. I min store Duden i 6 bind er det ikke optaget; det er det derimod i Wahrig med følgende betydningsvifte: Det, der vækker opmærksomhed, egenartet, forunderligt, sælsomt, påfaldende, fordægtigt. Hvad siger *Ordbog over det danske Sprog*? Den har to betydninger: 1) (med tryk på første stavelse, ligesom på tysk) det, der er værd at bemærke; 2) (med tryk på anden stavelse) det, der i høj grad er mærkeligt. Kan en oversætter tillade sig at aktivere den næsten glemte første betydning? Ods' seneste eksempel er fra 1923. Det mener jeg, og i den nu udkomne *Beskrivelse af Arabien* lader jeg Niebuhr opleve mærkværdige ting og sager.

Apropos nyoversættelse eller genoversættelse. Det har vist sig, at første del af rejsebeskrivelsen faktisk blev oversat og udgivet på Gyldendals Forlag i 1794. Oversættelsen (der er anonym) indgår i *Samling af de bedste og nyeste Reisebeskrivelser i et udførligt Udtog, hvori gives en nøiagtig Efterretning om adskillige Landes og Folks Religion, Regierings-Forfatning, Handel, Sæder, Naturhistorie, og andre andre merkværdige Ting*.

At læse og oversætte Carsten Niebuhr er en rejse i sproget i mere end én forstand. Mens det lærde selskab opholder sig i Cairo fra november 1761 til august 1762, udnytter Niebuhr ikke blot tiden til at måle Cairo og pyramiderne op. Han går også von Haven i bedene, idet han begynder at aftegne hieroglyfferne, hvilket ellers var von Havens opgave. Men denne er bange for »pøbelen«, som stimler sammen af bekymring over, om de fremmede måske vil berøve de magiske sten deres trolddomskraft, siden de af-

tegner de uforståelige tegn. Uforståelige er de også for Niebuhr, der lærer sig selv en »stenografisk teknik«, så han lynhurtigt kan skitsere hieroglyferne og derefter rentegne dem hjemme. Under rentegningen gør han sig allerede tanker om systemet i hieroglyf-sproget. Hans tegninger er med til at danne grundlag for knækningen af hieroglyf-koden. Det samme er hans aftegninger af kileindskrifterne i Persepolis. De omhyggelige aftegninger gør det i 1802 muligt for den tyske filolog Georg Friedrich Grotefend at dechifrere nogle af den oldpersiske skrifts 41 tegn.

Niebuhr lærer efterhånden det arabiske talesprog så godt, at han er i stand til at forsyne sine detaljerede landkort med stednavne, som ikke hidtil havde været nedfældet på skrift. Blandt andet er han den første, der sætter navnet Kuwait på landkortet – vel at mærke et kort, som han selv udfærdiger. Disse og andre arabiske ord gengiver han i lydskrift. Transskription af bl.a. lydskrift er et særligt kapitel i oversættelsens teori og praksis. De forskellige sprog betjener sig af forskellige regler. Her har jeg nydt godt af bstanden fra Carsten Niebuhr Instituttets kompetente medarbejdere. På det felt er den danske oversættelse hverken patineret eller antikveret, men i overensstemmelse med de nyeste videnskabelige principper.

Man diskuterer af og til, om oversætteren skal flytte teksten hen til læseren, eller hjælpe læseren hen til teksten i al dens fremmedartethed. Jeg selv holder mere af en formulering, som jeg læste i et hollandsk tidskrift, hvor det i en anmeldelse af en nyoversættelse af Montesquieu hed: »Oversætteren bør især roses for at have gjort det nederlandske sprog så rummeligt, at det er blevet i stand til at gengive endnu flere nuancer af den særlige montesquieu'ske écriture.« Niebuhrs tekst er fjern i dobbelt forstand. Den er skrevet på et sprog, som de færreste yngre danskere tør give sig i kast med, selv om det ligger langt tættere på dansk end noget andet sprog. Måske med undtagelse af nederlandsk, som vi normalt opfatter som endnu mere eksotisk, men som i virkeligheden ligger endnu tættere på – i hvert fald på mit modersmål, som er sønderjysk. Niebuhrs sprog er også fjernet i historisk forstand. Jeg har bestræbt mig på at præsentere ham i en sprogdragt, der tydeligt viser, at han har levet ikke for tyve år siden, men for to hundrede år siden. Min ambition har været at forsøge at leve op til idealerne i den hollandske Montesquieu-oversættelse.

Jeg var sammen med min forlægger med til at fastsætte oplaget af Niebuhrs *Rejsebeskrivelse* til 2000 eksemplarer. Vi havde ikke i vores vildeste fantasi forestillet os, at flere kunne være interesseret i at læse så gammelt et værk. Der tog vi jo grundigt fejl. Jeg kan ikke dy mig for at citere Frits Andersen igen: »Mere interessant er det imidlertid, at kritikens enige vurdering af udgivelsen som en sensation var baseret på en overraskelse over, at

Niebuhrs tekst trods sin høje alder var så let og levende, og tilsyneladende kunne bringe læseren langt tættere på den arabiske verden end vores nutidige mediers ublufærdige anstrengelser for at løfte de sidste slør. Denne omvending af anmelderens og læserens forventning om nærhed og afstand var det egentligt sensationelle ved mødet med Niebuhrs tekst.«

Niebuhrs liv og virke er gjort af det stof, som genererer myter. En af de mere massive lancerede Thorkild Hansen i 1962 med sin dokumentarroman, *Det lykkelige Arabien*. Det er myten om eneren, det miskendte geni. Han beskriver sin (identifikations) helt i overensstemmelse med det klassiske eventyrmonster: hjemme – ud – hjem. Hjemme og hjem er for Thorkild Hansen Danmark. Carsten Niebuhr er i Thorkild Hansens optik dansk.

Men Carsten Niebuhr skrev nu altså på tysk; dels fordi det var hans modersmål, dels fordi det gav ham et større læserpublikum. Han udgav selv sine bøger hos Kongelig Hofbogtrykker Nicolaus Möller i København. De blev trykt med henblik på salg på bogmesserne i enten Frankfurt eller Leipzig. Det var for at komme piraterne i forkøbet. *Beschreibung von Arabien* lod han selv oversætte til fransk. Efter sigende var han ikke så heldig med valget af oversætter. Hans ry i Frankrig var dog så stort, at man her i 1779 besørgede en revideret og korrigeret pragtudgave forsynet med nystukne kobber. Det hollandske marked nåede han ikke at forsyne. I 1774 udkom en piratudgave i Amsterdam og Utrecht.

»Hvorfor kalder I ham dansk«? er Michael Harbsmeier, som har skrevet introduktionen til *Rejsebeskrivelse af Arabien*, ofte blevet spurgt af tyske universitetskolleger. Da bogen udkom på dansk, blev jeg ringet op af en journalist fra Norddeutsche Rundfunk. Han skulle til København for at lave en reportage i anledning af »Dogme-projektets« tiårsjubilæum og var af sin chef blevet bedt om at kontakte mig. Hvorfor, vidste han ikke. Da han kom to uger senere, havde han sat sig ind i sagen og udbrød spontant: »Han er jo en af vore; det bliver til en udsendelse i vores lokalradio.« Den irakiske eksilforfatter Muniam Alfaker bad om at måtte interviewe mig til Al Jazeera's telegrambureau. Da jeg tre måneder senere spurgte ham, om hans interview var blevet bragt, svarede han: »Ja, i tres arabiske aviser.« Niebuhr er åbenbart også en af deres.

Med de flotte udgivelser af *Rejsebeskrivelse fra Arabien og andre omkringliggende lande* og nu også *Beskrivelse af Arabien og i landet selv samlede efterretninger affattet af Carsten Niebuhr* kan vi måske endelig tillade os at kalde ham en af vore.

Hidtil udkommet

Rejsebeskrivelse fra Arabien og andre omkringliggende lande, bind 1 og 2

Carsten Niebuhrs *Rejsebeskrivelse*, bind 1 udkom i 2003 og fik årets flotteste og største boganmeldelser.

Politikens Bjørn Bredal skrev i sin anmeldelse bl.a.:
»... dansk verdenslitteratur. Hvilken fest, at rejsebeskrivelsen nu

omsider udsendes i en komplet oversættelse, pragtfuld i udstyret og alligevel økonomisk tilgængelig for enhver ...«

Carsten Niebuhrs *Rejsebeskrivelse fra Arabien og andre omkringliggende lande*. Oversat fra tysk af Hans Christian Fink og med indledning af dr.phil. Michael Harbsmeier. Tilrettelagt af Anne Rohweder. Bind 1: 528 sider, med gengivelser af 73 kobberstik. Bind 2, 680 sider, 53 kobberstik. 23×30 cm, 1. udgave indbundet i lys sejldug; 2. udgave i halvbind af protokollærred og sulfitkardus. Pris 398,- kr. pr. bind (abonnementspris: 298,- kr.). ISBN 87-91393-07-8 (bind 1) og ISBN 87-91393-08-6 (bind 2).

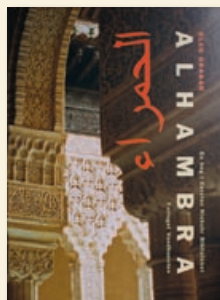
Min Sundheds Forliis

Deltagerne i Frederik Vs ekspedition til Arabien 1761-1767 havde pålæg om hver især at føre en rejsejournal. *Min Sundheds Forliis* er en sådan logbog fra rejsen, skrevet af ekspeditionens filolog, Frederik Christian von Haven. Journalen begynder i København og læseren følger ham ned gennem Europa til Istanbul og Kairo og videre til Mokka, hvor han nedfældede de sidste ord blot få timer før sin død.

»... i princippet den helt rette mand at skikke til Arabien. Hvis det altså ikke lige havde været for hans menneskelige egenskaber. Det er ganske vist akkurat disse egenskaber, der gør hans dagbog til så fantastisk læsning, et jammers minde uden lige, en uendelig mængde af højst fornøjeligt »Kagleri og Misforstaaelser« ... En vel-skrivende skurk.« Bjørn Bredal, *Politiken*.

Min Sundheds Forliis. Frederik Christian von Havens rejsejournal fra Den Arabiske Rejse 1760-1763, udgivet af Anne Haslund Hansen og Stig T. Rasmussen. Tilrettelagt af Carl-H.K. Zakrisson. 18,5×30 cm, 404 sider, illustreret, indbundet i mil-limeterbind af lærred og ølpapir. Pris 350,-kr. (abonnementspris 250 kr.). ISBN 87-91393-10-8

Alhambra

Alhambra i Andalusien er klodens bedst bevarede arabiske palads fra islams klassiske storhedstid, besunget og efterlignet for sin poetiske arkitektur. Alligevel kender vi kun lidt til livet på Alhambra. Oleg Grabar tolker bygningen med afsæt i hvad vi ved fra litteratur, havekunst, teologi og arkitektur andre

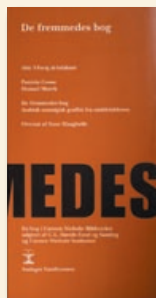
steder i den islamiske verden.

Oleg Grabar er professor emeritus, Institute for Advanced Study, Princeton.

»Nyoversat klassiker« *Politiken*

Oleg Grabar: *Alhambra*, oversat til dansk af Merete Ahnfeldt-Møllerup og med 82 nye fotografier optaget til denne udgave af professor Hans Munk Hansen. Tilrettelagt af Anne Rohweder. 17,5×24 cm, 230 sider, indbundet, 118 illustrationer i farver. Udsolgt fra forlaget.

De fremmedes bog

I det 10. århundrede indsamlede en iraker digte, som rejsende havde skrevet på murene i de byer, de var draget igennem. Resultatet blev en lille bog om længsel, der i verseform beskriver de rejsende, elskende, ofte utilpassede mennesker der skrev graffiti. Bogen giver et sjældent indblik i dannede menneskers private tanker i den muslimske middelalder.

Patricia Crone arbejder på Institute for Advanced Study, Princeton.

»En perle af poetisk graffiti, af fantastiske fortællinger om sorg og kærlighed og bør læses af alle med interesse for Islam, historie eller graffiti« *Information*

Patricia Crone og Shmuel Moreh: *De fremmedes bog. Arabisk nostalgisk graffiti fra middelalderen*. Oversat af Sune Haugbølle og tilrettelagt af H.C.Ericson. 12×24 cm, 220 sider, illustreret. Pris 198,- kr. (abonnementspris 158,-kr.). ISBN 87-91393-09-4

Den globaliserede islam

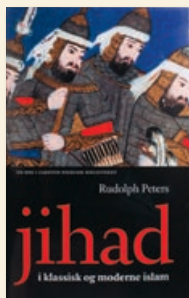

Hvordan har det påvirket islam at brede sig ud over verden de sidste 30 år? En bog om islam på internettet og i de vestlige storbyer, skrevet af en af Frankrigs fremmeste kendere af moderne islam. Olivier Roy er forskningsleder ved CNRS i Paris. Den globaliserede islam udkom på fransk i 2002.

»Det er hans tese, at alle de nye islamiske bevægelser, hvad enten de er liberale, autoritære, spiritualistiske eller militante, pga. globaliseringen og forbindelsen til konkret politik, bærer sekulariseringen i sig«
Præsteforeningens blad

Olivier Roy: **Den globaliserede islam**, Oversat af Preben Neistgaard Hansen, Kamma Skov og Manni Crone. Tilrettelagt og illustreret med fotoserie af Åse Eg Jørgensen. 13 × 18,5 cm, 240 sider, indbundet. Pris 198,- kr. (abonnementspris 168,- kr.). ISBN 87-91393-01-9

Jihad i klassisk og moderne islam

Begrebet Jihad (hellig krig) er meget levende i den islamiske verden og spiller en vigtig politisk rolle. I Vesten forbindes begrebet med vold og fanatisme. Muslimer, derimod, lægger vægt på, at begrebets egentlige betydning er »bestræbelse imod opnåelse af et religiøst begrundet mål«, og at det kan betegne både forsvarskrig og også fredelige aktiviteter. Peters' bog om Jihad præsenterer et kildemateriale, der belyser tolkninger af Jihad-begrebet fra profeten til i dag.

Rudolph Peters er professor på universitetet i Amsterdam. Han har bl.a. skrevet *Islam and Colonialism*.

»...læseren får et både godt, nøgternt og nuanceret indblik i begrebets betydning, omfang og fortolkningsmuligheder«
Kristeligt Dagblad

Rudolph Peters: **Jihad i klassisk og moderne islam**. Oversat af Sune Haugbølle og tilrettelagt af Carl-H.K. Zakrisson. 15 × 24,5 cm, 215 sider, indbundet. Pris 198,- kr. (abonnementspris 158,- kr.). ISBN 87-91393-33-7

Koranen. En meget kort introduktion

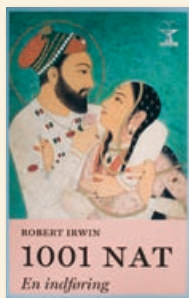

Michael Cooks kortfattede introduktion til Koranens opbygning, dens tilblivelseshistorie og dens indhold har vundet stor udbredelse, især efter den 11. september 2001. Koranen har udgjort en bemærkelsesværdigt stabil kerne i en religiøs tradition, der nu er i sit femtende århundrede. Michael Cook behandler både Koranens betydning i den moderne verden og i den traditionelle islam og viser dens sammenhæng med andre hellige bøger og klassiske værker i Europas og Asiens gamle kulturer. Michael Cook er professor i mellemøststudier på Princeton. Hans bog om Koranen udkom i engelsk udgave i 2000.

»En spændende, sober og oplysende bog«
Kristeligt Dagblad

Michael Cook: **Koranen. En meget kort introduktion**. Oversat til dansk af Morten Hecquet. Tilrettelagt af Viktoria Senderovitz. 12,5 × 19,5 cm, 174 sider, indbundet, illustreret. Pris 148,- kr. (abonnementspris 128,- kr.). ISBN 87-91393-03-5

1001 nat. En indføring

En veloplagt lystrejse gennem en af verdenslitteraturens mest eksotiske egne, og en introduktion til både middelalderens Mellemøsten og til vores forhold til araberne.

Robert Irwin er romanforfatter, historiker og journalist med arabisk kultur som speciale.

»Irwins genistreg er tilmed smukt fordansket, og så eventyrligt flot trykt og indbundet af Forlaget Vandkunsten, at man hører englens over Bagdad og Cairo synge, når man vender det første blad i bogen og ser at det mørkerøde papir er gennemhullet og mønstret som et arabisk vindue mod verden – og os«

»Et lysende eksempel på, at videnskab da ikke er uforenelig med kunsten at fortælle«
Berlingske Tidende

Robert Irwin: **1001 nat. En indføring**. Oversat af Ole Lindegaard Henriksen og tilrettelagt af Allan Daastrup, Åse Eg Jørgensen og Carl-H.K. Zakrisson. 13 × 22 cm, 358 sider, indbundet. Pris 228,- kr. (abonnementspris 180 kr.). ISBN 87-91393-63-9

Hidtil udkommet

Profetens kappe

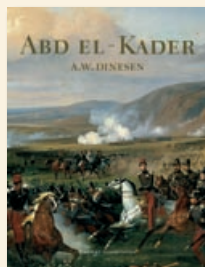
Profetens kappe er den sande historie om en ung mullahs liv i den hellige by Qom og om, hvordan han oplevede den dramatiske revolution i Iran i 1979. Bogen bygger på førstehåndsberetninger og giver et fængende billede af nutidens Iran, fortalt med landets shiamuslimske og persiske kultur som baggrund.

Roy Mottahedehs bog er en moderne klassiker – måske den bedste fortælling om præstestyrts Iran overhovedet.

Roy Mottahedeh er professor i islamisk historie på Harvard.

Roy Mottahedeh: **Profetens kappe. Lærdom og magt i Iran.** Oversat af Claus Bech og tilrettelagt af Allan Dastrup, Åse Eg Jørgensen og Carl-H.K. Zakrisson. 14 × 24 cm, 404 sider, indbundet, illustreret med fotografier af Bikem Ekberzade o.a. Pris 269,- kr. (abonnementspris 200,- kr.). ISBN 87-91393-56-6

Abd el-Kader og Forholdene mellem Franskmænd og Arabere i det nordlige Afrika

Den danske officer A.W.Dinesen skrev en bog om den algeriske frihedshelt Abd el-Kader efter et ophold i Nordafrika i 1837. »(Jeg) har med stor interesse set, hvorledes de derværende folkeslags nationalitet atter er opvågnet, efter en mange hundredårig slumren, og i den forbindelse har jeg følt

en levende beundring for den mands personlighed, der har kunnet fremkalde en national følelse hos et folk, hvis tilbøjeligheder i årtusinder hang ved en aldeles ubunden forfatning, så at begreber som stat, fædreland og regering blev fremmede for det...«

A.W.Dinesen: **Abd el-Kader og Forholdene mellem Franskmænd og Arabere i det nordlige Afrika.** Med introduktion og udvalgte billeder ved Rasmus Alenius Boserup og François Pouillon. Oversættelser ved Preben Neistgaard Hansen og Manni Crone. Tilrettelagt af Åse Eg Jørgensen og Carl-H.K. Zakrisson. 17 × 23 cm, 196 sider, indbundet. Pris 249 kr. (abonnementspris 200,- kr.) ISBN 87-7695-030-1.

Ret og magt i den islamiske verden

Islamisk lov (sharia) er en central faktor i islamisk politik og kultur. Med nutiden som udgangspunkt undersøger Sami Zubaida i denne bog den islamiske juras oprindelse og udvikling og præsenterer dens tekster, begreber og praksis. Zubaida ser på, hvordan sharia historisk er blevet udformet i sam- og modspil mellem lærde

og sultaner, og med Ægypten og Iran som eksempler analyserer han, hvordan sharia er blevet tilpasset den moderne verdens krav.

Sami Zubaida er sociolog, professor emeritus på Birkbeck College, University of London. Han er kendt som en skarp skribent og en fremragende kok.

Sami Zubaida: **Ret og magt i den islamiske verden.** Oversat af Ole Lindegård Henriksen og tilrettelagt af Carl-H.K. Zakrisson og Åse Eg Jørgensen. 16 × 24,5 cm, 304 sider, indbundet. Pris 249,- kr. (abonnementspris 200,- kr.). ISBN 87-91393-96-5

Små paradiser. Blomster og haver i islam

Den orientalske haves trylleri:elhedens hemmelighed ligger i skønheden i hvert lille blad. Rose og nat-tergal, livstræ og vinranke. I denne samling af de smukkeste litterære og filosofiske tekster om haver og blomster fra den islamiske verden viser Annemarie Schimmel havens betydning i religion, litteratur og billedkunst, og leder os igennem

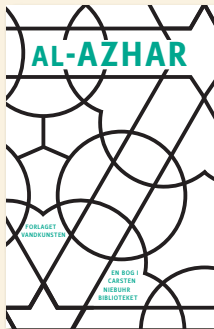
kærlighedens og erkendelsens haver, gennem himmelhaver og denne verdens haver. En bog fuld af duft og inspiration.

Illustreret med delvis nyindkøbte og hidtil ukendte miniaturer fra C.L. Davids Samling.

Annemarie Schimmel: **Små paradiser. Blomster og haver i islam.** Illustreret med islamiske miniaturer fra Davids Samling. Oversat af Henning Goldbæk. Tilrettelagt af Åse Eg Jørgensen og Carl-H.K. Zakrisson. 15,8 × 24 cm, 192 sider, indbundet. Pris 249,- kr. (abonnementspris 200,- kr.). ISBN 978-87-7695-010-1.

Hidtil udkommet

Al-Azhar

Tre bøger i en: Arkitekten Hans Munk Hansen om bygningsværkets historie og arkitektur; religionshistorikeren Jakob Skovgaard-Petersen om al-Azhar universitetets centrale politiske og religiøse rolle i og uden for Ægypten i det 20. århundrede. Og mellem disse to en genudgivelse af professor Johannes Pedersens veloplagte

klassiske bog om al-Azhar universitetet fra 1922. Indbundet i Cairo i harmonikabind af gul oaseged.

3 bøger i 1: Johannes Pedersen:

Al-Azhar. Et muhammedansk universitet / Jacob Skovgaard-Petersen: **Al-Azhar 1922-2006** / Hans Munk Hansen: **Al-Azhar moskeens historiske bygningsanlæg**.

Tilrettelagt af Åse Eg Jørgensen og Carl-H.K. Zakrisson. 13,5 × 21,3 cm, 328 sider, indbundet i gul oaseged, illustreret.

Pris 399 kr. (abonnementspris 300,- kr.). ISBN 978-87-7695-055-2

Kvinder og køn i islam

En moderne debats historiske rødder

Kvindens stilling i islam er til debat i både den vestlige og den muslimske verden. I denne bog behandler Leila Ahmed islams syn på kvinder og køn fra antikken til i dag og giver den moderne debat et historisk perspektiv. Hun sætter spørgsmål ved, om islam grundlæggende er kvindejendisk og præsenterer i bogen de traditioner og kulturer, som

ligger bag bl.a. tilsløringen af kvinder.

Leila Ahmed: **Kvinder og køn i islam. En moderne debats historiske rødder**. Oversat af Birgitte Rahbek og tilrettelagt af Carl-H.K. Zakrisson og Åse Eg Jørgensen. 12 × 19,5 cm, 448 sider, indbundet. Pris 249 kr. (abonnementspris 200 kr.). ISBN 978-87-7695-043-9.

Kvinder i Koranen

Helligtekst, tradition og fortolkning

Koranens forskellige kvindeskikkelser tjener i den islamiske tradition som eksempler til efterfølgelse. Det gælder både de kvinder, der omgiver de præislamiske profeter, og Muhammads hustruer. Kvindeskikkelserne er imidlertid sammensatte, og billedet af dem har ændret sig gennem tiden. I denne bog viser Barbara

Freyer Stowasser, hvilke aspekter af kvindeskikkelserne muslimske lærde op gennem tiden har vægtet, og hvordan de til stadighed præsenteres og opfattes som rollemodeller for muslimske kvinder.

Barbara Freyer Stowasser: **Kvinder i Koranen. Helligtekst, tradition og fortolkning**. Oversat af Dorthe Bramsen og tilrettelagt af Carl-H.K. Zakrisson og Åse Eg Jørgensen. 16 × 24 cm, 340 sider, indbundet. Pris 249 kr. (abonnementspris 200 kr.). ISBN 978-87-91393-83-9

Islamisk kunst og arkitektur

En engageret indføring i de islamiske civilisationers kunsthistorie. Robert Hillenbrand behandler tusind års historie og et område, der strækker sig fra Spanien og Marokko i vest til Indien og Kina i øst. Han følger udviklingen af en lang række kunstarter: arkitektur, kalligrafi, bogminiature, maleri, keramik, glas, tekstiler, mønter og metal, og med det formål at afdække »meningen« i islamisk kunst giver han læseren et indblik i genstandenes betydning.

Robert Hillenbrand: **Islamisk kunst og arkitektur**. Oversat af Cornelius Holck Colding og Mogens Bähncke og tilrettelagt af Allan Daastrup og Trine Rask. 15,2 × 21 cm, 288 sider, hæftet. Pris 249 kr. (abonnementspris 200 kr.) ISBN 978-87-7695-092-7.

Hidtil udkommet

Historien om Hayy ibn Yaqzan og den østlige visdoms hemmeligheder

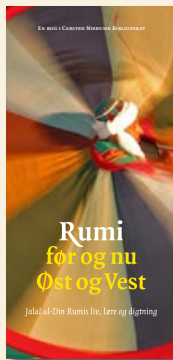
Et af den middelalderlige litteraturs mest forunderlige værker. Historien er skrevet af den arabiske filosof Ibn Tufayl (d. 1185) og handler kort fortalt om Hayy ibn Yaqzan, ”den Levende, søn af den årvågne”, som vokser op på en øde ø med en gazelle som plejemoder. Hayy lærer gradvist at klare sig selv, og som moden mand opnår han – baseret på fornuft og erfaring – fuld forståelse af universet. Han møder nu et andet menneske, Absal, som er kommet til hans ø for at leve i gudhengiven isolation. De to opdager snart, at de på hver deres måde har fundet frem til den samme sandhed.

Ibn Tufayl: **Historien om Hayy ibn Yaqzan og den østlige visdoms hemmeligheder**. Oversat, kommenteret og med efterskrift af Henrik Kaufmann Sørensen. Forord af Christian Høgel og Henrik Kaufmann Sørensen. Tilrettelagt af Allan Daastруп, Types United. 12,5 × 20,5 cm, 272 sider, indbundet. Pris 249 kr. (abonnementspris 200 kr.). ISBN 978-87-7695-110-8.

Kommende bøger

Rumi før og nu, Øst og Vest

Jalal al-Din Rumis liv, lære og digtning

Den iranske mystiker og digter Jalal al-Din Rumi er i disse år fænomenalt populær i Vesten. I USA er han således den mest læste digter overhovedet. Franklin Lewis' bog er en grundig, morsom og lærd behandling af den historiske Rumi og af de moderne tolkninger af de dansende dervishordeners grundlægger.

Franklin Lewis: **Rumi før og nu, Øst og Vest**. 700 sider, indbundet. 349 kr. (abonnementspris 300 kr.) ISBN 978-87-7695-054-5.

Kopier, skriv af eller klip ud. Kuponen sendes til Forlaget Vandkunsten, Lindgreens Allé 20 C, 2300 København S

Eller bestil bøgerne på www.forlagetvandkunsten.dk

Ja tak!

☐ Jeg tegner **abonnement på Carsten Niebuhr Biblioteket** og modtager løbende blade og bøger.

Jeg sørger selv for eventuelt at afbestille udgivelser.
Send mig fra start nedenstående bøger med rabat:

☐ Jeg tegner IKKE abonnement, men bestiller følgende bøger til ordinær bogladepris:

☐ Crone og Shmoleh: *De fremmedes bog*. 198/158 kr.

☐ Rudolph Peters: *Jihad i klassisk og moderne islam*. 198/158 kr.

☐ Olivier Roy: *Den globaliserede islam*. 198/168 kr.

☐ Michael Cook: *Koranen. En meget kort introduktion*. 148/128 kr.

Carsten Niebuhrs *Rejsebeskrivelse fra Arabien og andre omkringliggende lande*, i 2 bind, 399/300 kr. pr. bind

☐ Bind 1

☐ Bind 2

☐ Robert Irwin: *1001 nat. En indføring*. 228/180 kr.

☐ *Min Sundheds Forliis*. Frederik von Havens rejsejournal fra Den Arabiske Rejse 1760-1763. 350/250 kr.

☐ Roy P. Mottahedeh: *Profetens Kappe*. 269/200 kr.

☐ Sami Zubaida: *Ret og magt i den islamiske verden*. 249/200 kr.

☐ A.W.Dinesen: *Abd el-Kader og Forholdene mellem Franskmand og Arabere i det nordlige Afrika*. 249/200 kr.

☐ Annemarie Schimmel: *Små paradiser*. 249/200 kr.

☐ Jakob Skovgaard-Petersen · Johannes Pedersen · Hans Munk Hansen: *Al Azhar*. 399/300 kr.

☐ Barbara Freyer Stowasser: *Kvinder i Koranen. Helligtekst, tradition og fortolkning*. 249/200 kr.

☐ Leila Ahmed: *Kvinder og køn i islam. Historiske rødder til en moderne debat*. 249/200 kr.

☐ Robert Hillenbrand: *Islamisk kunst og arkitektur*. 249/200 kr.

☐ Ibn Tufayl: *Historien om Hayy ibn Yaqzan og den østlige visdoms hemmeligheder*. 249/200 kr.

☐ *Beskrivelse af Arabien ud fra egne iagttagelser og i landet selv samlede efterretninger affattet af Carsten Niebuhr*. 449/350 kr.

☐ Jeg tegner KUN abonnement på Carsten Niebuhr Bibliotekets **præsentationsblad**, som koster 80 kr. om året for 3-4 numre. Alle bestillinger tillægges forsendelse.

Navn

Adresse

E-mail

Beskrivelse af Arabien ud fra egne iagttagelser og i landet selv samlede efterretninger affattet af Carsten Niebuhr

Niebuhrs officielle rapport om den videnskabelige ekspedition til Det lykkelige Arabien 1761-1767, som han som den eneste overlevende kom hjem fra. Her forsøger han at besvare de 100 spørgsmål om arabisk kultur, sprog og natur, som ekspeditionen fik med på rejsen. Hans svar handler om alt mellem himmel og jord. Han skriver om, hvorvidt Bibelens tobenede bjergmus faktisk eksisterer og om, hvorvidt det er muligt at finde stedet, hvor israelitterne krydsede Rødehavet. Han skriver om geografi, politik, sprog og planter, om jøder, zarathustrianere og kristne, og om jomfruelighed, flerkoneri og omskæring. *Beskrivelse af Arabien* er lige så morsom, skarp og fordomsfri som Carsten Niebuhrs »Rejsebeskrivelse...«.

Beskrivelse af Arabien ud fra egne iagttagelser og i landet selv samlede efterretninger affattet af Carsten Niebuhr. Oversat af Hans Christian Fink og med forord af Niels Peter Lemche. Tilrettelagt af Anne Rohweder og sat af Carl-H.K. Zakrisson. 23 × 30 cm, 422 sider, indbundet, med gengivelse af 24 kobberstik. Pris 449 kr. (abonnementspris 350 kr.) ISBN 978-87-7695-040-9.

Få bøgerne tilsendt

Tegn abonnement på Carsten Niebuhr Biblioteket og få automatisk tilsendt alle udgivelser i serien med rabat. Abonnenter modtager desuden gratis Carsten Niebuhr

Bibliotekets lille blad, hvor danske og internationale forfattere behandler temaet for kommende bind. Man kan også tegne abonnement på bladet alene, uden at abonnere på bøgerne. Det koster 80 kr. årligt.

Frankeres
som brev

**Forlaget Vandkunsten
Lindgreens Allé 20C
2300 København S**